

Západočeská univerzita v Plzni, Právnická fakulta

Katedra veřejné správy

Obor studia: Veřejná správa

ČESKÁ MĚSTA A JEJICH SAMOSPRÁVA V DOBĚ
PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY A JEJICH PODÍL NA
VZNIKU ČESKOSLOVENSKA

Czech cities and their self-government during the First
World War and their part to the establishment of
Czechoslovakia

Předkládá: Alena Ježková

Vedoucí práce: doc. PhDr. Lukáš Valeš Ph.D.

2020/ 2021

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Alena JEŽKOVÁ**
Osobní číslo: **R18B0059P**
Studijní program: **B6804 Právní specializace**
Studijní obor: **Veřejná správa**
Téma práce: **Česká města a jejich samospráva v době první světové války a jejich podíl na vzniku Československa**
Zadávací katedra: **Katedra veřejné správy**

Zásady pro vypracování

1. Úvod
2. Česká samospráva před první světovou válkou
3. Česká města a politika v průběhu první světové války
4. Vznik Československa a podíl místních samospráv
5. Plzeň v době první světové války
6. 28. říjen a vznik Československa v Plzni
7. Závěr

Rozsah bakalářské práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:
viz zvláštní seznam

Vedoucí bakalářské práce: **Doc. PhDr. Lukáš Valeš, Ph.D.**

Katedra veřejné správy

Datum zadání bakalářské práce: **29. března 2020**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2021**

JUDr. Petra HRUBÁ SMRŽOVÁ, Ph.D. (v.z.)

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

V Plzni dne 25. srpna 2020

JUDr. Tomáš Louda, CSc.
vedoucí katedry

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma " Česká města a jejich samospráva v době první světové války a jejich podíl na vzniku Československa" zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem pro vědeckou práci obvyklým.

V Plzni

dne

.....

.....

Alena Ježková

Poděkování

Ráda bych poděkovala doc. PhDr. Lukášovi Valešovi Ph.D. za odborné vedení práce, cenné rady, trpělivost a ochotu při tvorbě bakalářské práce.

OBSAH

1. Úvod
2. Česká samospráva před první světovou válkou
 - 2.1. Správa českých zemí mezi lety 1526-1618
 - 2.2. Správa českých zemí mezi lety 1618-1740
 - 2.3. Správa českých zemí mezi lety 1740–1848
 - 2.4. Správa v Čechách po roce 1848
 - 2.4.1. Obce
 - 2.4.2. Okresy
 - 2.4.3. Města
 - 2.5. Samospráva před první světovou válkou
3. Česká města a politika v průběhu první světové války
 - 3.1. Praha
 - 3.2. Ústí nad Labem
 - 3.3. Olomouc
 - 3.4. Ostrava
 - 3.5. Jihlava
 - 3.6. Brno
4. Vznik Československa a podíl místních samospráv
 - 4.1. Politická situace na počátku války
 - 4.2. Česká protirakouská politika
 - 4.3. Revoluční roky 1917 a 1918
 - 4.4. Poslední měsíce války a budování Československa
 - 4.5. Národní převrat
 - 4.6. Národní převrat na Slovensku
 - 4.7. Vznik Československa
5. Plzeň v době první světové války
 - 5.1. Začátek 1. světové války v Plzni
 - 5.2. Průběh války a jeho dopady na Plzeň
 - 5.2.1. Problémy s nedostatkem zásobování a problémy sociální
 - 5.2.2. Škodovy závody
 - 5.2.3. Politická situace
6. 28. říjen a vznik Československa v Plzni
 - 6.1. První znaky budování Československého státu
 - 6.2. Vznik nového Československého státu
 - 6.3. 28. říjen 1918
7. Závěr
8. Reusme
9. Přehled pramenů

Anotace

Bakalářská práce se věnuje tématu Česká města a jejich samospráva v době první světové války a jejich podíl na vzniku Československa. Konkrétně jsem se zaměřila na město Plzeň a její podíl na vzniku Československé republiky. Práce je rozdělena na pět velkých kapitol, které jsou následně děleny na podkapitoly. Tato práce shrnuje, jak vypadala samospráva mezi roky 1526 až 1914. Dále jsem zde popsala politickou situaci v českých městech během první světové války, následně vznik Československa a v neposlední řadě politickou situaci během války v Plzni a participaci města Plzně na vzniku Československé republiky.

Annotation

Bachelor thesis is dedicated to topic of Czech cities and their self-government during the First World War and their part to the establishment of Czechoslovakia. Specifically I focused on city Pilsen and its participation on establishment of Czechoslovakia. This thesis summarizes how self-government looked like between years 1526 and 1914. Hereafter I describe political situation in Czech cities during the First World War, then the establishment of Czechoslovakia and last but not least political situation in Pilsen during the First World War and its participation on establishment of Czechoslovakia.

Klíčová slova

Vznik Československa, Plzeň, česká města, samospráva, vývoj samosprávy, první světová válka, politická situace

Keywords

Establishment of Czechoslovakia, Pilsen, Czech cities, self-government, evolution of self-government, the First World War, political situation

1. ÚVOD

Obsahem této bakalářské práce jsou česká města a jejich samospráva v době první světové války a jejich podíl na vzniku Československa. Jako cíl bakalářské práce jsem si stanovila popsání vzniku Československa v Plzni a participaci Plzně na vzniku první republiky. Práce je rozdělena do pěti tematických celků, které jsou nadále rozděleny do podkapitol. Tematické celky se zabývají samosprávou od roku 1526 do roku 1914, politickou situací ve vybraných českých městech, samotným vznikem Československa, politickou situací a průběhem první světové války v Plzni a finální kapitola je zaměřena na podíl Plzně na vzniku Československa.

V první kapitole jsem si rozdělila českou historii dle významných historických milníků a popsala správu a samosprávu v těchto jednotlivých časových úsecích. Svou historickou osu jsem započala s nástupem Habsburků na český trůn a ukončila ji s počátkem první světové války.

Ve druhé kapitole jsem vybrala některá nynější krajská měst, u kterých jsem popsala politickou situaci a průběh války. Vybrala jsem taková města, která byla v tomto období nějakým způsobem významná či se odlišovala svou politickou situací od měst jiných. Konkrétně se jedná o města Ústí nad Labem, Praha, Brno, Olomouc, Ostrava a Jihlava. Například Ostrava, ve které se nacházely jedny z nejlepších oceláren celé monarchie nebo Ústí nad Labem, které se potýkalo s většinou německých obyvatel, kteří požadovali autonomii.

Další kapitola je věnovaná konci války a době vzniku Československa. Tato kapitola blíže popisuje politickou situaci během první světové války a poslední dva roky války, které se staly roky revolučními. Také je zde zahrnuto formování protirakouské politiky, která se u nás formovala hlavně během posledních válečných let. Kapitola o vzniku Československa také obsahuje národní převrat v Čechách i na Slovensku a jako poslední také bližší popisuje 28. říjen.

Kapitola o Plzni přiblíží průběh války a politickou situaci v tomto městě. Zaměřím se zde také na největší zbrojovku monarchie, která vznikla během první světové války pod jménem Škodových závodů.

V poslední kapitole přiblížím samotný vznik nového státu a jeho budování. Popíšu zde jeho budování zevnitř Rakousko – Uherska, ale i důležitý zahraniční odboj, který se na vzniku podílel.

2. ČESKÁ SAMOSPRÁVA PŘED PRVNÍ SVĚTOVOU VÁLKOU

2.1. Správa českých zemí mezi lety 1526–1618

V roce 1526 se na český trůn, díky jeho sňatku s Annou Jagellonskou, usazuje král Ferdinand I. Habsburský a české království se tak stává součástí rakouských zemí. Ferdinand I. se pokouší o takové nastavení správních úřadů, které bude vyhovovat všem třem správním celkům, ve kterých se momentálně české země nachází – České království, Uherská koruna a Rakouské země.¹

Ve své pravomoci ponechává nejdůležitější správní odvětví, a to zahraniční politiku, finanční správu a správu vojenskou. Dále vytváří pět úřadů, které jsou sjednocené a mají na starosti vykonávat správu všech sjednocených zemí, kterým Ferdinand I. Habsburský vládne. Jedná se o Dvorskou radu, Dvorskou komoru, Dvorskou kancelář, Dvorskou radu válečnou a Tajnou radu. Nejdůležitějším poradním orgánem panovníka je Tajná rada, která vzniká v roce 1527. Tato rada je nejprve utvořena jako pouhý poradní orgán, postupně však do její agendy spadá prakticky celá zahraniční politika, později se stává nejdůležitějším orgánem a je přezdíván duší habsburské vlády.²

Co se správy týče, funguje u nás v této době správa vrchnostenská, jejíž nejnižší správní jednotkou je panství. Střediskem, ze které dochází k výkonu této správy je šlechtický hrad nebo tvrz. Vrchnost nevykonává správu přímo, ale prostřednictvím svých úředníků, kteří se řídí a jednají dle úředních instrukcí. Tito úředníci vedou správu, soudnictví a obstarávají výběr daní. V poddanských vsích vykonává za šlechtu správu rychtář, který zde funguje jako zástupce vrchnosti a soudce.³

Ke vzniku měst dochází na našem území již ve 13. století, kdy se města začala formovat na základě hospodářských podmínek, které pro ně byly příznačné. První formování můžeme pozorovat primárně kolem knížecích hradů. Tímto způsobem vznikla města jako Olomouc, Brno, Opava, Hradec Králové nebo Litoměřice. Města nebyla

¹ Jiřina Štouračová, Vývoj správních institucí českého státu 1526-1848, Brno: Masarykova univerzita, 2014, str. 5-9, ISBN 978-80-2010-7197-1

² Jiřina Štouračová, Vývoj správních institucí českého státu 1526-1848, Brno: Masarykova univerzita, 2014, str. 5-9, ISBN 978-80-2010-7197-1

³ Jiřina Štouračová, Vývoj správních institucí českého státu 1526-1848, Brno: Masarykova univerzita, 2014, str. 5-9, ISBN 978-80-2010-7197-1

vytvořena jen jako hospodářské jednotky, ale také jako jednotky politické a právnické. Vybudovala se tedy u nás první síť měst, kdy v každém městě byla vlastní samospráva.⁴

V tomto období získávají města nejsilnější postavení za celou dobu své dosavadní existence, kdy jejich největším právem je účastnit se sněmu, a díky tomu se také účastnit na politické správě. Situace se však mění v roce 1547, kdy dochází ke stavovskému povstání proti králi. Městský stav je nyní pod důkladným královským dohledem ve formě hejtmanů a rychtářů a přichází o část svých privilegií. Ačkoliv měla města postavení stavu, tak jejich politický vliv začal pomalu upadat, až v roce 1547 došlo k jeho úplnému ztracení.⁵ Této nové situaci jsou ušetřena jen tři česká města – Plzeň, České Budějovice a Ústí nad Labem, jelikož se neúčastnili povstání.⁶

2.2. Správa českých zemí mezi lety 1618–1740

V této chvíli se všechny důležité orgány centrální moci nachází ve Vídni. Praha usiluje o to, aby se stala hlavním městem habsburské monarchie, ale po stavovské vzpouře a po bitvě na Bílé hoře její naděje umírají a král se přesouvá do Vídně. Český královský dvůr je využíván minimálně. Stoupá význam centrálních habsburských úřadů, ale mezi centrálními úřady a orgány českého království chybí přímé státoprávní spojení. Jejich rozhodnutí se tedy do naší země dostávají ve formě rozhodnutí krále nebo prostřednictvím české dvorské kanceláře.⁷

Bitva na Bílé hoře přinesla řadu významných změn, nejvýznamnější však bylo omezení stavů a jejich práv ve prospěch panovníka. Dále byla také zrovnoprávněna němčina s češtinou, což bylo pro náš jazyk opravdu těžkou ránou.⁸

V roce 1627 dochází k vydání Obnoveného zřízení zemského a tímto krokem dochází ke změně dosavadní stavovské správy na správu zeměpanskou. Tento dokument

⁴ Kolektiv autorů, Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, str. 202, ISBN 978-80-7106-5

⁵ Kolektiv autorů, Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, str. 85, ISBN 978-80-7106-5

⁶ Štouračová Jiřina, Vývoj správních institucí českého státu 1526-1848, Brno: Masarykova univerzita, 2014, str. 21-22, ISBN 978-80-2010-7197-1

⁷ Štouračová Jiřina, Vývoj správních institucí českého státu 1526-1848, Brno: Masarykova univerzita, 2014, str. 25, 29, 31, ISBN 978-80-2010-7197-1

⁸ Kolektiv autorů, Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, str. 118, ISBN 978-80-7106-5

také v mnoha směrech upravuje postavení a organizaci krajů. Například svolat krajské sjezdy může nyní pouze král, který už je ale nesvolá. Beze změny však zůstává úřad krajských hejtmanů. Hejtmani vedou své kraje ze svých panství, tuto funkci vykonávají čestně a po roce 1685 je jejich funkční období stanoveno na pět let. Pro každý kraj jsou voleni dva hejtmani. Jeden je z řad šlechtických rodů a jeden rytířského stavu. V roce 1714 dochází ke změnám krajů v souvislosti s přípravou nové berní reformy. Dochází ke sloučení krajů v Čechách a z původních šestnácti krajů vzniká dvanáct. Konkrétně jde o Bechyňský kraj, Berounský kraj, Boleslavská kraj, Čáslavský kraj, Hradecký kraj, Chrudimský kraj, Kouřimský kraj, Litoměřický kraj, Plzeňský kraj, Prácheňský kraj, Rakovnický kraj a kraj Žatecký. Na Moravě vznikají kraje až na konci 16. století, a to za účelem vojenské obrany. Tyto kraje mají pouze jednoho hejtmana. Nově vzniklé moravské kraje jsou kraj Brněnský, Olomoucký, Hradištský, Znojemský a Jihlavský. Slezsko v této době žádné kraje nemá.⁹

Bělohorská doba přinesla špatné vztahy i do vrchnostenské správy, kde dochází ke sporům mezi vrchností a poddanými, proto zde docházelo k zásahu státních orgánů. V první polovině 17. století dochází k pokusům o vypracování berního systému, který měl vycházet z množství majetku. Základem pro tuto reformu se stala berní rula, která vešla v platnost v roce 1658. Jedná se o soupisy poddanské půdy a majetku podle berních jednotek. Tento systém byl nahrazen až v roce 1748, kdy byl zaveden první tereziánský katastr a došlo k novému soupisu poddanské půdy. Další oblastí, kde docházelo k častým neshodám mezi poddanými a šlechtou byla roboty. Stát se tuto situaci pokoušel uklidnit pomocí vydání robotních patentů, ve kterých nastavil pracovní dobu pro robotu, která byla doposud neúměrná.¹⁰

Města stále zůstávají ve své podobě, kterou jim v roce 1547 ustanovil Ferdinand I. V době předbělohorské však dochází k částečné úlevě od tohoto striktního režimu a rychtáři ve městech zůstávají jako formální dozor. Poprvé také dochází rozdělení přímých městských pravomocí a pravomocí, které vykonávala města v přenesené působnosti.¹¹

K obnově zemské samosprávy dochází až v roce 1627, kdy je tato funkce vrácena Starému a Novému městu pražskému a o rok později je také navracena všem ostatním

⁹Štouračová Jiřina, Vývoj správních institucí českého státu 1526-1848, Brno: Masarykova univerzita, 2014, str. 36-37, ISBN 978-80-2010-7197-1

¹⁰Štouračová Jiřina, Vývoj správních institucí českého státu 1526-1848, Brno: Masarykova univerzita, 2014, str. 41-42, ISBN 978-80-2010-7197-1

¹¹ Kolektiv autorů, Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, str. 218-219, ISBN 978-80-7106-5

českým městům. Tři města, která se nezúčastnila povstání dostala jako odměnu od krále další nové výsady, které Plzni byly uznány v roce 1628 a přidává se tak k úzké skupince privilegovaných měst, která měla i na dále možnost podílet se na zemském sněmu. Ve městech také stále zůstává jako hlavní orgán rada, která pro město spravuje především finance a hospodářství.¹²

Města po událostech na Bílé hoře nebyla omezena pouze králem, ale také celkovou ekonomickou a životní situací na našem území. Kvůli velikému zatížení nemohla města investovat do rozvoje řemesla a cechů, díky čemuž by se nadále rozvíjela. Na základě politického oslabení měst byl posilován vliv zeměpanských úřadů. V 17. století mohou města už jen kontrolovat své hospodářství, a i to vykonávají pouze pod královským dozorem.¹³

2.3. Správa v českých zemích mezi lety 1740–1848

V tomto období dochází na našem území ke dvěma odlišným historickým fázím. První fází je období vlády Marie Terezie, Josefa II. a Leopolda II. Jedná se o období mezi lety 1740-1782 nazývané také jako osvícenský absolutismus. Tento úsek v naší historii je charakteristický díky velkým převratným změnám, které u nás rakouští panovníci zavedli. K novinkám dochází i v oblasti správy. Dochází k postátňování správy na všech úrovních – ústředních, zemních i krajních. Podstatné změny jsou uskutečněny i na nejnižších úrovních správních instancí, tedy ve městech a na panstvích.¹⁴

Osvícenské panovníky v jejich revolučních myšlenkách brzdilo zastaralé stavovské pojetí vlády, proto jej omezili na nejnižší míru a nahradili jej novou skupinou, byrokracií.¹⁵

Za vlády Josefa II. dochází k pokusům o odstranění kolegiálního způsobu úřadování. Ovšem až v roce 1848 k tomuto kroku dojde, a to vytvoření moderních oddělených ministerstev, které mají na starosti jen svůj vlastní obor.¹⁶

¹² Kolektiv autorů, Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, str. 219-220, ISBN 978-80-7106-5

¹³ Štouračová Jiřina, Vývoj správních institucí českého státu 1526-1848, Brno: Masarykova univerzita, 2014, str. 41, ISBN 978-80-2010-7197-1

¹⁴ Štouračová Jiřina, Vývoj správních institucí českého státu 1526-1848, Brno: Masarykova univerzita, 2014, str. 43, ISBN 978-80-2010-7197-1

¹⁵ Štouračová Jiřina, Vývoj správních institucí českého státu 1526-1848, Brno: Masarykova univerzita, 2014, str. 43, ISBN 978-80-2010-7197-1

¹⁶ Štouračová Jiřina, Vývoj správních institucí českého státu 1526-1848, Brno: Masarykova univerzita, 2014, str. 44, ISBN 978-80-2010-7197-1

Během osvěcenského absolutismu se znovu mění počet krajů u nás a opět se zvyšuje na 16 krajů v Čechách. Jedna z tereziánských reforem zavádí kraje i ve Slezsku, kde se doposud žádné kraje nenacházely. Hejtmané nyní nevykonávají pouze dozor nad svými kraji, ale také nad královskými městy

Ve správě vrchnostenské dochází k větší specializaci úředníků, správa tedy už není pouze na hejtmanovi panství, ale je rozdělena mezi nižší úředníky, kteří se specializují na svůj obor.

Další změnu do správy měst přináší Marie Terezie a její syn, jejichž cílem je znovu oslabit městskou samosprávu a tím posílit zeměpanskou moc. Dochází tedy k velkému postátnování. Jedním z kroků Marie Terezie je zredukování počtů městské rady z dvanácti na osm. Ve spoustě měst již vzniká magistrát, ale vzniká ve formě zeměpanského úřadu a je na městě zcela nezávislý. Změnou projdou magistráty znovu za vlády Josefa II., který zahajuje jejich regulaci a během tří let se magistráty objevují i ve městech poddanských, a to ve formě byrokratického úřadu.¹⁷

Druhou historickou fází je období od roku 1792 do roku 1848. Mezi těmito lety na našem území vládnou panovníci František I. a Ferdinand V. Tento časový úsek je také nazýván policejním absolutismem.¹⁸

Když František I. nastupuje na trůn, ve Francii probíhá Velká francouzská revoluce, což přináší neklid i našemu králi. Obává se totiž, že by tyto revoluce mohli přejít na území rakouské monarchie. Proto provádí předběžná opatření a snaží se o potlačení jakéhokoliv náznaku vzpoury.¹⁹

V otázkách správy dochází k velkému experimentování, kdy během období vlády Františka I. dojde ke čtyřem pokusům o reorganizaci správy. Je znovu zavedena centralizace ústředních orgánů a František se snaží ve většině záležitostí rozhodovat sám. Součástí správy se také stává cenzura.²⁰

¹⁷Štouračová Jiřina, Vývoj správních institucí českého státu 1526-1848, Brno: Masarykova univerzita, 2014, str. 71, ISBN 978-80-2010-7197-1

Štouračová Jiřina, Vývoj správních institucí českého státu 1526-1848, Brno: Masarykova univerzita, 2014, str. 44-45, ISBN 978-80-2010-7197-1

¹⁹Štouračová Jiřina, Vývoj správních institucí českého státu 1526-1848, Brno: Masarykova univerzita, 2014, str. 44-45, ISBN 978-80-2010-7197-1

²⁰Štouračová Jiřina, Vývoj správních institucí českého státu 1526-1848, Brno: Masarykova univerzita, 2014, str. 44-45, ISBN 978-80-2010-7197-1

V roce 1804 dochází k velkém politickému kroku, kdy František I. vyhláší rakouské císařství a sám sebe prohlašuje dědičným rakouským císařem.²¹

Jeho nástupce Ferdinand V. byl po svém nástupu na trůn velice ovlivňován jeho kancléřem knížetem Metternichem, proto je toto období občas také přezdívané jako Metternichův absolutismus.²²

2.4. Samospráva v Čechách po roce 1848

V roce 1848 dochází v celé Evropě k řadě revolucí, proto je tento rok nazýván rokem revolučním. Jinak tomu nebylo ani v Čechách, kde radikální demokraté utvářejí tajný spolek a vytvářejí seznam svých požadavků, které by chtěly změnit v Čechách. Při této příležitosti byl vytvořen orgán zvaný Národní výbor, který měl za úkol vypracovat petici pro císaře, kam se mu předložily návrhy a námítky. Jednalo se o čtyři skupiny požadavků – národnostní, státoprávní, sociální a liberální. Konkrétně se jednalo například o samostatnost Čech v rámci Rakouské monarchie, svobodu tisku, zrušení roboty, zrušení cenzury, zrovnoprávnění českého a německého jazyka na úřadech a ve školách nebo zlepšení postavení dělníků.²³

Císař na tyto požadavky reagoval prostřednictvím „kabinetního listu“, ve kterém sliboval lidu zlepšení této situace. To lidu však nestačilo, a proto dochází k radikalizaci, zejména na venkově. Tato situace vyústila až v Pražské červnové povstání, ve kterém se střetli radikální povstalci s vojáky. Revoluce však byla potlačena a docházelo k zatýkání a věznění povstalců.²⁴

I přes neúspěch této revoluce došlo 7. září 1848 ke zrušení roboty, což bylo velmi oslavovaným krokem.²⁵

V tomto roce dochází také ke zrušení vrchnostenské správy, proto musí být vytvořena nová organizace obcí. K první úpravě této problematiky dochází v Březnové ústavě,

²¹Štouračová Jiřina, Vývoj správních institucí českého státu 1526-1848, Brno: Masarykova univerzita, 2014, str. 44-45, ISBN 978-80-2010-7197-1

²²Štouračová Jiřina, Vývoj správních institucí českého státu 1526-1848, Brno: Masarykova univerzita, 2014, str. 44-45, ISBN 978-80-2010-7197-1

²³ Václav Němec, Jan Surý, <https://www.dejepis.com/ucebnice/revolucni-rok-1848-1849/>, Revoluční rok 1848-1849, 1997-2021

²⁴ Václav Němec, Jan Surý, <https://www.dejepis.com/ucebnice/revolucni-rok-1848-1849/>, Revoluční rok 1848-1849, 1997-2021

²⁵ Václav Němec, Jan Surý, <https://www.dejepis.com/ucebnice/revolucni-rok-1848-1849/>, Revoluční rok 1848-1849, 1997-2021

v článku 33. Zde zazněla liberální věta: „Základem svobodného státu je svobodná obec.“.

26

2.4.1. Obce

V roce 1849 u nás nastává období, které je zvané zlatou érou samosprávy. Tato část historie začíná, když je vydáno Stadionovo prozatímní obecní zřízení, které stanovuje obec jako základní jednotku územní samosprávy. Tato právní úprava nerozeznávala dvojí působnost obce, ale pouze přirozenou působnost obce, ve které si měla obec řídit především věci ve vlastní záležitosti. V každé obci byly zřízeny dva povinné orgány, obecní výbor a z něj volené obecní představenstvo. V roce 1853 byly vydány Zásady o organických zařízeních v korunních zemích rakouského císařství, které se promítly do organizace samosprávy. Tyto zásady byly předlohou pro nové obecní zřízení, které se uskutečnilo v roce 1859.²⁷

V roce 1861 vchází v platnost nová ústava. Jedná se o ústavu Únorovou neboli Schmerlingovu ústavu. Po jejím vydání byl vydán rámcový obecní zákon z 5. března 1862, na jehož základě si jednotlivé sněmy vypracovaly předlohy pro jejich obecní zřízení. V tuto chvíli dostává samospráva zcela nový význam. Samospráva již není vnímána jen jako další nástroj státních úřadů, ale stává se druhou kolejnicí veřejné správy. Vliv státní moci se v samosprávě však objevuje i nadále, jelikož obecní zákon byl sestaven tak, aby zde státní byrokracie měla stále velký vliv a fungovala jako zprostředkovatel politického a občanského míru. U nás tento zákon vstoupil v platnost 16. dubna 1864 a působil po celé zemi, kromě Prahy a Liberce.²⁸

Toto obecní zřízení již rozeznává u obcí samostatný obor a obor přenesený. Do samostatného oboru obce patří takové činnosti, které se týkají jejího samotného prospěchu a „co si vlastními silami a ke svému prospěchu opatřit a provést může“. Konkrétně se jedná o agendu hospodářskou a agendu veřejné správy. Naopak v přeneseném oboru vykonává obec agendu státní. Stát ukládá obcím, aby bezplatně zařizovaly úkony státní správy pod

²⁶ Kolektiv autorů, Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, str. 298, ISBN 978-80-7106-5

²⁷ Kolektiv autorů, Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, str. 298-299, ISBN 978-80-7106-5

²⁸ Hlavačka Milan, Zlatý věk české samosprávy, Praha: Libri, 2006, str. 17-18, ISBN 80-7277-297-X

jejím dohledem. V přeneseném oboru obec za státní správu vykonává například sčítání lidu nebo doručuje úřední výnosy.²⁹

Ve věcech přenesené působnosti je obec podřízena dohledu tzv. zeměpanských úřadů, i přesto, že žádný zákon jejich úkoly nespecifikoval ani neukládal, jakými prostředky mají být plněny. Právo rozpustit obecní zastupitelstvo mělo pouze místodržitelství, a to pouze po dohodě s okresním výborem.³⁰

Orgánem obecního výboru se tedy stává obecní zastupitelstvo, které se nadále skládá ze dvou složek. První je složka výkonná ve formě obecního výboru a druhá složka je kontrolní orgán ve formě obecního představenstva. Obce se však potýkají s velkým problémem v otázce financí.³¹

2.4.2. Okresy

Samosprávné okresy u nás byly zavedeny pomocí zemského zákona v roce 1864 a rozložení těchto okresů bylo přizpůsobeno hlavně národnostnímu rozložení obyvatelstva. Zástupci do okresních zastupitelstev byli voleni z několika skupin. Členi zastupitelstva byli voleni ze zástupců velkostatkářů, ze zástupců průmyslových a obchodních podniků a ze zástupců měst a obcí a byli voleni na dobu tří let. Z tohoto zastupitelstva byl nadále volen okresní výbor a okresní starosta, ti byli potvrzováni ve své funkci císařem.³²

2.4.3. Města

Vydáním Stadionova prozatímního obecního zřízení v roce 1849 byla obec určena jako nejnižší a základní instance územní samosprávy. Jednalo se o jednotný zákon, který platil pro celé území státu, výjimkou byla pouze hlavní zemská města, krajská města a statutární města.

Po roce 1848 došlo k znovu udělování statusu statutárních měst a jejich počet se nyní navýšil. V Čechách mají i nadále tento status pouze Praha a Liberec, ale na Moravě se počet statutárních měst navyšuje na šest. Jsou to města Brno, Olomouc, Jihlava, Znojmo, Uherské hradiště a Kroměříž. Ve Slezsku mají tento status města Opava, Frýdek a Blísko. Typickým

²⁹Hlavačka Milan, Zlatý věk české samosprávy, Praha: Libri, 2006, str. 17-18, ISBN 80-7277-297-X

³⁰Hlavačka Milan, Zlatý věk české samosprávy, Praha: Libri, 2006, str. 17-18, ISBN 80-7277-297-X

³¹Hlavačka Milan, Zlatý věk české samosprávy, Praha: Libri, 2006, str. 17-18, ISBN 80-7277-297-X

³²Hlavačka Milan, Zlatý věk české samosprávy, Praha: Libri, 2006, str. 17-18, ISBN 80-7277-297-X

znakem pro statutární města byla jejich kompetence politického úřadu, kterou zde vykonávaly magistráty.³³

2.5. Samospráva před první světovou válkou

Před vypuknutím první světové války došlo k velké změně v české politice a správě, když v roce 1913 císař pomocí dvou Anenským patentů rozpouští český zemský sněm a volby do nového sněmu odsouvá na dobu neurčitou. Spolu s tímto krokem také ruší zemskou vládu a s ní i české volené orgány. Jediným voleným orgánem, který u nás zůstal, byla česká zastupitelstva.³⁴

³³ Kolektiv autorů, Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, str. 298-299, ISBN 978-80-7106-5

³⁴ Valeš Lukáš a kol., Osudové osmičky (1918, 1948, 1968) v dějinách českých měst, regionů a veřejné správy, České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, z.ú., 2018, str- 9-10, ISBN 978-80-7556-033-9

3. ČESKÁ MĚSTA A POLITIKA V PRŮBĚHU PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY

3.1. Praha

Politická situace byla velice bouřlivá po celém našem území, a tudíž ani Praha nebyla výjimkou. Zápas české buržoazie o vedoucí pozici na pražské radnici se projevil kladně a přispěl k rozvoji budoucího hlavního města, které doposud rakouská vláda snižovala a považovala jej za obyčejné provincionální město. S vývojem kapitalismu u nás se měnila i dynamika pražské radnice, která se stávala bezduchým úřadem. Do politického popředí se postavila sociální demokracie, a to nejen v Praze, ale i ve většině měst a průmyslových oblastech. S vystřídáním politiků na radnici došlo k úpadku politického života, o čemž svědčí například účast nových reprezentantů na korupčních aférách nebo úpadek tzv. Svatováclavské záložny.³⁵

Po vypuknutí války se čeští politikové zařadili do „loajální“ rakouské válečné fronty. V této době byl pražským starostou mladočech Karel Groš, který byl typickým představitelem rakouské politiky a který se zcela znevážil v očích českého lidu svými prorakouskými patolízalskými projevy. Jedním z jeho činů bylo například unesení pražské městské rady o přebíhání českých vojáků na frontách na stranu Ruska. V tomto usnesení prohlašoval naprosté odsouzení vojáků, kteří se přidají k ruskému nepříteli.³⁶

Český lid, se kterým bylo z rakouské strany zacházeno hrozným způsobem, si již v tuto dobu začíná budovat anti rakouské smýšlení. Proto své naděje vkládá do států Dohody a do jejich výhry tohoto konfliktu.³⁷

Od počátku války byly potlačeny veškeré možnosti projevu veřejného smýšlení a na tisk byla uvalena cenzura. Od jara roku 1914 byla uzavřena říšská rada, český zemský sněm byl zrušen již od roku předchozího. Omezení se týkalo i pražské obecní samosprávy. Na základě rozhodnutí místodržitelství z 15. října 1914 byly na dobu trvání války pozastaveny volby, kterými byla volena jedna třetina obecních starších. Všechna rozhodování o činnosti složitého úřadu tak byla svěřena do rukou městské rady a jejich hlavním úkolem bylo pomáhat válečné pomoci a udržet chod zásobování města. Tyto nové úkoly ale reálně

³⁵ Borkovský Ivan a kolektiv, Dějiny Prahy, Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964, str. 524-525

³⁶ Borkovský Ivan a kolektiv, Dějiny Prahy, Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964, str. 530

³⁷ Borkovský Ivan a kolektiv, Dějiny Prahy, Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964, str. 530

nemohla zvládnout pouze městská rada, proto docházelo ke stálému utváření nových orgánů a komisí³⁸

Již první mobilizace a počátek války zcela ochromil činnost obecního aparátu obrovským způsobem a zásahy do jeho činnosti ze strany monarchie také nebyly příliš k pomoci. Například prvních deset dní války musela pouliční elektrická dráha v Praze zastavit svůj provoz a úbytek pracovních sil musel být srovnán delší pracovní dobou a také nahrazením mužů ženami v některých pracovních pozicích. Jak již bylo zmíněno, jedním z hlavních úkolů byla regulace potravin. Od dubna 1915 byly v Praze zavedeny potravinové lístky na chléb, v dalších měsících byly potravinové lístky rozšířeny i na zásobování mouky a později se přes lístky rozdělovaly již všechny potraviny. I přes tento systém se zásoby neustále tenčily a bylo nutné přijmout další opatření jako byly bezmasé dny a omezené prodeje piva, ovoce a zeleniny. Fronty před obchody byly větší a větší a na lidi se nedostávalo už ani základní množství potravin, což neblaze ovlivnilo vývoj a kvalitu života populace. Zvyšovala se úmrtnost nejen na frontách, ale i doma v Praze, kde došlo k rapidnímu snížení populace.³⁹

Když se v půli března do Prahy dostaly zprávy o únorové revoluci, vyvolalo to vlnu stávek a nepokojů. Dělníci ze všech závodů žádali o to samé, o vyšší platy a vyšší přiděly potravin. V důsledku těchto událostí došlo k dalšímu oslabení levicové sociální demokracie a toho využili národní socialisté, kteří se snažili mezi dělníky rozšířit nacionalistický radikalismus. Situace v druhé polovině dubna vyvrcholila do několikatisícové dělnické demonstrace, do jejíhož čela se postavili dělníci z Daňkovky. Zástupci dělníků v tuto chvíli nepožadovali pouze lepší mzdy a více potravin, ale zaměřili se i na politické požadavky. Žádali propuštění politických vězňů, zlepšení životních podmínek, zákaz utlačování národních menšin a zrušení cenzury. Jeden z hlavních iniciátorů této demonstrace byl následně zmobilizován a poslán na frontu, ačkoliv měl tuberkulózu, což byla forma odpovědi od monarchie.⁴⁰

Zprávy o Velké říjnové revoluci se k nám dostaly až v polovině listopadu, ale to neměnilo nic na tom, jaký vliv měly na veřejnost. Tato revoluce se stala velkou inspirací a zdrojem odhodlání pro obyvatele toužící po míru. Mimo jiné dala tato revoluce podnět pro české poslance, kteří se 6. ledna 1918 sešli v Obecním domě v Praze a požadovali právo na

³⁸ Borkovský Ivan a kolektiv, Dějiny Prahy, Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964, str. 530

³⁹ Borkovský Ivan a kolektiv, Dějiny Prahy, Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964, str. 531

⁴⁰ Borkovský Ivan a kolektiv, Dějiny Prahy, Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964, str. 531-532

sebeurčení pro náš a Slovenský národ. V tuto chvíli Rakousko-Uhersko jednalo s Ruskem o nabídnutém míru, tento mír byl Rakouskem-Uherskem pod strachem z výbuchu nepokojů přijat.⁴¹

V lednu došlo k obrovské stávce a demonstraci, kdy prošlo více jak 150 000 dělníků po Václavském náměstí a poté se shromáždili na Staroměstském náměstí. Vyslanci všech sociálních skupin zde navštívili místodržitelství, kde přednesli své požadavky a předložili slova českého národa. Tato stávka sice stále neměla takový dopad, aby rozbořila upadající monarchii, ale své účinky měla. Posílila v lidech i v celém světě přesvědčení o porážce monarchie ve válce a o vážnosti myšlenky Československého státu. Další demonstrace přišla ve svátek práce, 1. května 1918. Rozklad monarchie se stále jistějším tempem blížil ke svému finále.⁴²

V důsledků těchto faktů byl v červenci 1918 vytvořen nový orgán- Národní výbor. Ze zástupců všech českých socialistických stran vznikla Socialistická rada, která připravila na 14. října všeobecnou stávku za zákaz vyvážení potravin z naší země. Z této demonstrace se stal počátek převratu, který byl posledním klínem do již minimálně stabilního Rakousko-Uherska. Když se 28. října objevila na vývěškách zpráva o kapitulaci Rakousko-Uherska, začali lidé oslavovat vznik Československa.⁴³

3.2. Ústí nad Labem

Stejně jako ve zbytku naší země byla politika v Ústí nad Labem během války hlavně ve znamení demonstrací a očekávání poválečného uspořádání. V Ústí se sociální demokracie před válkou snažila zvýšit sociální úroveň dělníků a pracujícího lidu, ale její činnost byla válkou zpomalena. Ačkoliv zde ještě na počátku roku 1917 zástupci sociálních demokratů podporovali Rakousko-Uhersko v konfliktu, již v létě byla svolána demonstrace na podporu ukončení války a přestavení monarchie. Politický obrat měl za vinu samozřejmě špatné zásobování a hlad, který trápil celou monarchii. Hlad zde vyvolal první stávku až v roce 1917, do té doby se místní obyvatelé stále pokoušeli fungovat s minimem potravy a

⁴¹ Borkovský Ivan a kolektiv, Dějiny Prahy, Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964, str. 532-533

⁴² Borkovský Ivan a kolektiv, Dějiny Prahy, Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964, str. 534

⁴³ Borkovský Ivan a kolektiv, Dějiny Prahy, Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964, str. 535

tím, co nabízel černý trh. 19. května ale 190 žen odmítlo nastoupit na směnu v prádelně a vyhlásilo hladovou stávkou.⁴⁴

Přestože byl konec války jasný a očekávaný, v Ústí nebylo nikomu zcela jasné poválečné uspořádání. V Praze se již v polovině října mluví o vzniku Československa, což u místních německých nacionálů a německých sociálních demokratů vyvolávalo neklid. Když císař Karel I. vydal 17. října svůj manifest, který byl o den později vytištěn v Ústeckých novinách, vyvolalo to značný neklid. Tento manifest nenašel porozumění jak u Čechů, tak ani u Němců. Večer 18. října proběhlo veřejné shromáždění uspořádané Německým svazem, kde proběhla hlavní řeč o osudu Němců žijících v našem pohraničí, kam spadalo právě Ústí nad Labem. S odvoláním na 14 bodů prezidenta Wilsona se řečníci shodli, že další koexistence v Čechy v jednom státním útvaru již není v budoucnu možná, a tudíž i z německé strany došlo k podpoře rozpadu monarchie. 27. října se v Ústí konalo jednání důvěrníku německých Volksratů pro Čechy. Hlavním tématem tohoto jednání byla snaha o připojení tzv. Deutschböhmen k německé říši. Svůj návrh odůvodnili právem na sebeurčení německého národa. Jednalo by se však o další nový státní útvar s vlastní vládou, který by byl federativním státem německé říše. Dokonce došlo k vydání prohlášení, ve kterém zástupci českých Němců prohlašovali, že Český národ chce pod svou vládu vzít 2,5 milionu německých obyvatel žijících na našem území, to oni ale odmítají, tudíž chtějí zřídit vlastní samostatnou provincii a ve svém boji nepřestat, dokud nedojde k osvobození Němců z nadvlády Čechů, i kdyby mělo dojít k násilí.⁴⁵

28. říjen proběhl v samotném Ústí s mírovou atmosférou, zpráva o Československu se sem dostala kolem 11 hodiny ranní prostřednictvím telegramu. Nevyřešenou otázkou však byla situace mezi Čechy a Němci. Ti stáli za svým návrhem za samostatnou provincii, která by zahrnovala i Ústí nad Labem. Okresní národní výbor vyzýval všechny občany k zachování klidu, jelikož se obával střetu mezi národnostmi. Za prosazení nové provincie se postavila i další města ze severozápadu Čech. 31. října došlo k dalšímu shromáždění zástupců spolků, na kterém byla provedena změna v organizaci okresního národního výboru, který byl pozměněn dle německých požadavků. Byly zřízeny správní orgány nové provincie. Ty se vyznačovaly velkou liberálností a otevřeností vůči Čechům a braly na

⁴⁴ Kaiser Vladimír, Kaiserová Kristina, Dějiny města Ústí nad Labem, Ústí nad Labem: Město, 1995, str.103-104, ISBN 80-901761-5-1

⁴⁵ Kaiser Vladimír, Kaiserová Kristina, Dějiny města Ústí nad Labem, Ústí nad Labem: Město, 1995, str.157-158, ISBN 80-901761-5-1

vědomí nový státní útvar, který u nás vznikal. V Ústí tak spolu koexistovaly dva útvary – nové demokratické Československo zároveň s novou provincií Deutscheböhmen.⁴⁶

3.3. Olomouc

Ačkoliv po vypuknutí války stáli Češi svými názory na straně slovanských států, povinnost nastoupit do války přijali z nutnosti a militarizace tak v Olomouci proběhla v relativním klidu. Němci žijící v Olomouci měli naopak z války dobrý pocit, extremisté ji zde dokonce oslavovali. Sympatizovala s nimi i Olomoucká radnice, která byla stejně jako například Brněnská radnice v silném habsburském přesvědčení. Jako v jiných městech, i zde probíhaly demonstrace. Ty na počátku války byly naprosto odlišné od všech ostatních. Němci zde totiž pořádali demonstrace podporující válku. Před sochou Rakousko-Uherského císaře zpívaly bojovné písně v němčině a pronášeli různé bojovné řeči. K těmto demonstracím se přidala i Česká skupina, která zde ale zpívala písně na oslavu Slovanů, a tak již musela zasáhnout policie, jelikož docházelo k národnostním potyčkám.⁴⁷

Úřady sledovaly hlavně chování Čechů a socialistů a jejich postoje k válce a politickou aktivitu. Byla zde omezena doprava časopisů a novin, například americký tisk absolutně nepřicházel v úvahu. Také bylo omezeno veškeré spojení se socialistickými skupinami v zahraničí. Časopisy, které zůstaly povolené, podléhaly obrovské dvoufázové cenzuře – policejní a vojenské. Velké omezení na svobodě přišlo s vyhlášením stanného práva pro Halič, Slezsko a východní Moravu, které podřídilo obyvatelstvo vojenským soudům. Spousta obyvatel tak byla odsouzena za špatný výrok, ačkoliv k nim byli často záměrně vyprovokováni.⁴⁸

Nenávist mezi Čechy a Němci se stávala čím dál tím silnější. Městský úřad došel až do takového bodu, kdy zakázal používání českého jazyka v úředních věcech, změnil jména ulic a obcí, a to tak, aby více odpovídala názvům německým. Peníze z veřejných sbírek se rozdělovaly v poměru 90% německým obyvatelům a 10% Čechům.⁴⁹

Přestože v toce 1914 nebyla ještě taková nouze o potraviny, i tak jejich ceny vzrůstaly rychlým tempem. Přímo ve městě rostly ceny ještě rychlejším tempem, jelikož

⁴⁶ Kaiser Vladimír, Kaiserová Kristina, Dějiny města Ústí nad Labem, Ústí nad Labem: Město, 1995, str.158, ISBN 80-901761-5-1

⁴⁷ Nešpora Václav, Dějiny města Olomouce, V Olomouci: Votobi, 1998, str. 298-300, ISBN 80-7198-343-8

⁴⁸ Nešpora Václav, Dějiny města Olomouce, V Olomouci: Votobi, 1998, str. 301-303, ISBN 80-7198-343-8

⁴⁹ Nešpora Václav, Dějiny města Olomouce, V Olomouci: Votobi, 1998, str. 303-3040, ISBN 80-7198-343-8

město bylo plnější díky vojenským nemocnicím a uprchlíkům z Haliče. O rok později byla vytvořena zásobovací komise, která jídlo přerozdělovala.⁵⁰

Než nastal státní převrat, utvořil se i v Olomouci Národní výbor po vzoru z jiných měst. Když pak přišla zpráva o Československu, existoval zde již orgán, který mohl převzít situaci a řídit následné politické kroky.⁵¹

3.4. Ostrava

Ostravský průmysl byl jednou z nejdůležitějších průmyslových oblastí pro Rakousko-Uhersko během války. Jednalo se o dodavatele potřebných surovin, jelikož uhlí bylo v této době jednou z nejdůležitějších surovin. Těžba však klesla po tom, co velká část dělníků musela nastoupit na frontu, ale jednalo se pouze o dočasná pokles, který byl dohnán. V průběhu války začala těžba uhlí spadat pod zákon o válečných úkonech, díky kterému byli horníci pod vojenskou soudní pravomocí. Větší význam mělo pro monarchii ostravské železo a Vítkovické železářny, které vyráběly válečný materiál a materiál pro výstavbu dalších továren.⁵²

I přes obrovskou výrobu a zvýšení ekonomiky se i Ostrava potýkala s nízkými přídělí a s hladem. Tisíce lidí docházelo z města na venkov, odkud si donášeli, co se dalo, jen aby nějakým způsobem hlad přežili. Špatná organizace zásob a jejich nedostatek spolu se špatnými sociálními podmínkami a dalšími faktory posilovaly v lidech odpor k válce a zároveň k celé monarchii. To vedlo k demonstracím a stávkám jak v ocelárnách, tak v dolech. Nespokojenost a špatné podmínky vedly v roce 1917 k hladovým stávkám, jejichž začátek rozpoutaly ženy pracovníků z oceláren, které nedostaly přídělí potravin a odmítaly pustit muže do práce. Protestující masa lidí se přesunula od oceláren k radnici, kde chtěla jednat o nelidských poměrech, které zde panovaly. Nebylo jim však v ničem vyhověno, proto začali rozbíjet okna na radnici a započalo drancování. Na místo byla povolána armáda, která začala nekontrolovaně střílet do davu, kde na místě zemřeli tři lidé a další tři nepřežili svůj převoz do nemocnice. Stávka měla svůj význam, jelikož narušila výrobu a zásobování monarchie, když se téměř na týden zastavil ostravský průmysl.⁵³

⁵⁰ Nešpora Václav, Dějiny města Olomouce, V Olomouci: Votobi, 1998, str. 304, ISBN 80-7198-343-8

⁵¹ Nešpora Václav, Dějiny města Olomouce, V Olomouci: Votobi, 1998, str. 311, ISBN 80-7198-343-8

⁵² Pitronová Blanka, Dějiny Ostravy, Ostrava: Profil, 1967, str. 401-402

⁵³ Pitronová Blanka, Dějiny Ostravy, Ostrava: Profil, 1967, str.405-409

I zde se projevila Velká říjnová revoluce, na kterou navázala lednová generální stávka, která vyjadřovala nesouhlas lidí se zbytečným protahováním jednání o míru s Ruskem. Rozmach lidského boje za svobodu dal podnět i politickým stranám, aby se do tohoto boje zapojily a obnovily své činnosti. Kromě státoprávní demokracie znovu ožila také sociální demokracie, která prosazovala vytvoření nového samostatného Československého státu. Svou politickou aktivitu potvrdili při oslavách prvního máje, kde strany vystoupily a promluvily k lidu, čím se oficiálně připojily ke spolupráci za nový stát. Následnou generální stávku konanou v říjnu přijala Ostrava s velkým vzrušením. Byla zde organizována velká rabovací akce, která měla za cíl vlaky s potravinami směřující do Vídně.

54

O vyhlášení republiky se v Ostravě dozvěděli až v pozdních odpoledních hodinách prostřednictvím Moravskoslezského deníku. Státoprávní demokracie se ihned ujala iniciativy a začala vytvářet Národní výbor. Když došlo toho samého večera v ulicích k demonstracím, vydala strana příkaz na zachování klidu a čekání na vývoj situace. Díky iniciativě státoprávních demokratů proběhlo převzetí moci v naprostém klidu a nedošlo ani k rozbití jediného okna.⁵⁵

3.5. Jihlava

I v Jihlavě byla vyhlášena mobilizace a vojáci 81. pluku odsud dochází na frontu do Haliče. Tato jednotka byla velice bojovná a objevila se na téměř všech frontách tohoto konfliktu. Z Haliče sem během války také docházely masy uprchlíků, v roce 1916 jich bylo kolem 500 přímo v Jihlavě a dalších 800 v okolí města.⁵⁶

Také v Jihlavě docházelo k velkému stíhání odpůrců monarchie a jakéhokoliv protirakouského chování. Toto stíhání se zaměřovala primárně na České občany, stejně jako tomu bylo všude v Čechách. Němci zde válku vítali a podporovali, alespoň v první části konfliktu. Poté své názory začali měnit. Avšak ani Češi zde v Jihlavě neprotestovali proti válce, což ale neznamená, že s ní souhlasili. Jednalo se spíše o opatrnost a strach, takže se mlčením vyhýbali zbytečnému trestu ze strany státu. Výstražným případem pro Jihlavany byl doktor Chlum, který dal válečný dar červenému kříži v Srbsku, čím si vysloužil policejní dohled a šikanu. Radikáli se zde stali zaměstnanci železnice, kteří otevřeně vystupovali

⁵⁴ Pitronová Blanka, Dějiny Ostravy, Ostrava: Profil, 1967, str.409-412

⁵⁵ Pitronová Blanka, Dějiny Ostravy, Ostrava: Profil, 1967, str.413

⁵⁶ Písková Renata, Jihlava, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, str. 509-510, ISBN 978.80.7106-551-7

proti monarchii. Jen za pouhé výroky byli častou odsouzeni za velezradu. Největší počet uvězněných a trestaných byl však spojen s hladem, kdy byla například zatčena šestnáctiletá dívka, když na výzvu k rozchodu odpověděla, že má hlad.⁵⁷

Výjimkou byla Jihlava ve stávkách spojených s pádem carismu v Rusku. Ačkoliv v jiných českých městech tento fakt vyvolal obrovskou vlnu nepokojů, Jihlava se jich účastnila pouze minimálně. Naopak se zde ale projevil boj česko-německý, které vznikly na popud vydání deklaraace Tříkrálové, kterou Němci zásadně odmítali. V tomto konfliktu se ale prokázalo těsné spojení Jihlavy a Vídně, kdy zde byla ze strany německých politiků přednesena řeč, v níž byla od Jihlavy slíbena věrnost císaři a monarchii. Následně došlo k dalším krokům, které utlačovaly Čechy jako například zákaz českého jazyka v kancelářích nebo kasárnách.⁵⁸

Když už byl konec monarchie prakticky na dohled pokusil se císař Karel I. ještě zachránit situaci zoufalým prohlášením o přetvoření monarchie ve federativní stát, ale tento skutek již nemohl zvrátit blížící se pád Rakousko-Uherska.⁵⁹

3.6. Brno

Již před válkou byly politické poměry ve městě komplikované a během války se přidaly další problémy spojené s Rakousko-Uherskem. Jednalo se především o dělnickou otázku a národnostní otázku, ostatně jako tomu bylo po celé zemi. Vznikaly zde nové politické strany, nejvýznamnější moravská katolicko-národní strana, křesťansko-sociální strana, všenněmecká radikální strana a česká národně sociální strana. Staré a nové politické strany se ze začátku pokoušely o spolupráci, která byla nakonec ukončena. Liberální strany v průběhu předválečných let vystřídaly strany radikální.⁶⁰

Když 28. června 1914 přišla do města zpráva o atentátu na následovníka trůnu, vrcholil zde sokolský slet, který byl okamžitě ukončen a všichni byli nuceni odjet domů. Vypuknutí války mělo v Brně radostné ohlasy, jelikož němečtí nacionalisté neskrývali své nadšení z války. Ani Češi neprojevovali přímý odpor vůči válce, jelikož česká politika

⁵⁷ Písková Renata, Jihlava, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, str. 510-511, ISBN 978.80.7106-551-7

⁵⁸ Písková Renata, Jihlava, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, str. 513, ISBN 978.80.7106-551-7

⁵⁹ Písková Renata, Jihlava, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, str. 513, ISBN 978.80.7106-551-7

⁶⁰ Peša Václav, Dějiny města Brna, II. díl, Brno: Blok, 1973, str.63,64

přislíbila podporu Rakousko-Uhersku a brněnští politici vyzývali občany ke klidu. Válka život ve městě do pár dní naprosto změnila, jelikož muži díky mobilizaci museli odejít bojovat za monarchii. Veřejné budovy byly proměněny na lazarety, které se do pár dní zaplnily zraněnými vojáky z Haliče. Narušen byl také ekonomický život, jelikož továrny a podniky přišly o spousty dělníků a pracovníků.⁶¹

Politické úřady Rakouska nařídily, aby byl sestaven seznam osob, které se zdály pro rakouskou politiku nespolehlivé a podezřelé. Na toto seznamu se ihned z kraje války objevili například redaktoři Lidových novin, členové sociálních stran nebo advokáti, které čekalo politické vězení nebo policejní dohled. Dalšími politickými oběťmi byly osoby, které šířily Ruskou propagandu a její letáky, ty kromě vězení čekala také smrt. Stíhání se netýkalo jen politiků, ale také umělců a vzdělavců, jako například Petra Bezruče nebo Františka Vymazala.⁶²

Německé nadšení z války brzo opadlo, jelikož Německo a Rakousko-Uhersko si na válečných frontách nevedli tak, jak bylo očekáváno. Brzy se i v Brně objevily problémy s nedostatkem jídla a zásob, ale také nedostatky pracovních sil.⁶³

Změny neminuly samozřejmě ani politických život. V roce 1916 byl jmenován nový starosta, změny proběhly i v levicové straně, kde se jeden politik zastřelil a došlo i k výměně císaře, kterým se nyní stal Karel I.⁶⁴

Hnutí za lepší sociální život a zásobování neminulo ani Brno, kde se stávky a demonstrace začaly uskutečňovat na popud ruské Únorové revoluce v roce 1917. V čele těchto hnutí bylo dělnictvo, ostatně jako ve všech jiných městech. Když došlo ke změnám v národní politice spojených s obnovením říšské rady, ovlivnilo to také politiku brněnskou.⁶⁵

Na rozdíl od Prahy a jiných měst, která se nachází v Čechách, se národní hnutí probouzelo v Brně značně pomaleji. Požadavky, které český národ ustanovil, brněnská radnice nepodporovala. Prosazovala opačné věci jako zavedení němčiny a užší spojení monarchie a Německa. Když se po území české země začaly formovat místní národní

⁶¹ Peša Václav, Dějiny města Brna, II. díl, Brno: Blok, 1973, str.70-71

⁶² Peša Václav, Dějiny města Brna, II. díl, Brno: Blok, 1973, str.70,71

⁶³ Peša Václav, Dějiny města Brna, II. díl, Brno: Blok, 1973, str.79,71

⁶⁴ Peša Václav, Dějiny města Brna, II. díl, Brno: Blok, 1973, str. 72

⁶⁵ Peša Václav, Dějiny města Brna, II. díl, Brno: Blok, 1973, str.71,72

výbory, vznikl jeden i v Brně, ten se však aktivně nepodílel na převratu. Brno se tedy politicky vyvíjelo jiným směrem a mělo jiné názory než ostatní česká města. ⁶⁶

⁶⁶ Peša Václav, Dějiny města Brna, II. díl, Brno: Blok, 1973, str.74,75

4. VZNIK ČESKOSLOVENSKA A PODÍL MÍSTNÍCH SAMOSPRÁV

4.1. Politická situace na počátku války

Již před vypuknutím první světové války byl z Rakouské strany veden silný nátlak a utlačování Čechů. Primárně však toto rakouské stíhání začíná v průběhu války, kdy jsou zatýkáni čeští politici, vůdci antimilitaristů, a dokonce téměř celé vedení České strany národně sociální. Kromě stíhání politických osob u nás také došlo k zastavení několika časopisů a novin. Situace vygradovala až do takové fáze, kdy došlo k popravám „velezrádců“, kteří monarchii ohrožovali.⁶⁷

Již na samém počátku války v tomto konfliktu vidí část českých politiků možnost, jak zmezinárodnit otázku českého území. I když se tato skupina českých politiků ve svých názorech lišila, na využití potencionálu tohoto konfliktu se jednoznačně shodla. Karel Kramář viděl v budoucnost v osvobození ze strany Ruska, v čemž je utvrdila i úspěšná ruská ofenzíva v Haliči. Naopak Tomáš G. Masaryk a Alois Rašín své naděje a snahy orientovali na západní státy, na státy Dohody. Delegation českých politiků se na konci léta 1914 vydává za carem Mikulášem II., kterému předkládají návrh na vytvoření Československého státu. Ten ale učinil pouze nezávazné sliby. Situace na Slovenském území byla prakticky stejná, i oni očekávali zmezinárodnění slovenské otázky. Oba národy však mohli očekávat naplnění svých požadavků pouze za scénáře, ve kterém by válku vyhrály státy Dohody.⁶⁸

Už na podzim 1914 došlo k prvním pokusům o podnícení vážnosti politické situace v Československu. Právník Lev Sychrava se usadil ve Švýcarsku, odkud začal rozvíjet protirakouskou propagandu a navazoval kontakty s intelektuálními francouzskými kruhy. T.G. Masaryk v řešení československé otázky také neotálel a podnikl dvě cesty do Nizozemska, kde se setkal s britským historikem, kterému nastínil svou představu o nezávislém Československu. Skrze tohoto historika putovala tato představa až do londýnské Foreign Office. V tuto chvíli už existoval konkrétní plán na vytvoření nového státu, včetně náčrtu jeho hranic a politického a hospodářského rozboru.⁶⁹

⁶⁷ Kárník Zdeněk, České země v éře první republiky: Vznik, budování a zlatá léta republiky, Praha: Libri, 2017, str.19-20, ISBN 978-80-7277-563-7

⁶⁸ Dejmek Jindřich, Československo: Dějiny státu, Praha: Libri, 2018, str. 51-53, ISBN 978-80-7277-572-9

⁶⁹ Dejmek Jindřich, Československo: Dějiny státu, Praha: Libri, 2018, str. 53-53, ISBN 978-80-7277-572-9

4.2. Česká protirakouská politika

V roce 1915 byl zatčen jeden z největších politiků této doby, Karel Kramář, který stál ve vedení Národní strany svobodomyslné. Další rok byli spolu se svým kolegou Aloisem Rašínem odsouzeni k smrti za velezradu. Dalším krokem monarchie bylo zbavit Čechy všech státních práv a zgermanizovat české země. Státní úřední řeči pro všechny měla být němčina a čeština by byla ze všech úřadů vytlačována. Tento plán byl poslední kapkou pro český národ, který se nyní začal obracet od rakouské politiky.⁷⁰

Tváří protirakouské politiky se stává Tomáš Garrigue Masaryk, který se usazuje nejprve v Itálii a poté ve Švýcarsku, jelikož mu doma hrozí zatčení a soud. První prohlášení tohoto odboje je učiněno na podzim roku 1915 pod jménem Českého komitétu zahraničního, o jehož založení se zasloužil právě budoucí prezident.⁷¹

„Dnes vůdčí politikové čeští úpí v žalářích, šibenice staly se oblíbenou podporou neschopné administrace, české pluky jsou decimovány... Práva jazyka českého bezohledně porušována a ztenčována i za války, absolutistická soldateska řádí v českých, německých a maďarských zemích jako v zemi nepřátelské. Za takové situace nemůže národ český mlčet...“

Usilujeme o československý stát.

Český národ se přesvědčil, že se musí starat sám o sebe. Rakousko... stalo se dependencí Německa... Ztratili jsme důvěru v životnost Rakousko-Uherska, neuznáváme již jeho oprávněnost, svou neschopností a nesamostatností podalo celému světu důkaz, že slovo o nutnosti Rakouska je překonáno, a právě touto válkou naprosto vyvráceno. Ti, kdo hájili možnost, ba nutnost Rakousko-Uherska – a byl to jednu dobu sám Palacký – chtěli federativní soustátí rovnoprávných národů a zemí..., avšak Rakousko-Uhersko... zvrhlo se v pouhý nástroj dobytčivosti Německa na východ, bez vlastního pozitivního cíle...Rakousko-Uhersko a Německo bojují se svým tureckým a bulharským spojencem pro věc špatnou a ztracenou.“⁷²

⁷⁰ Kárník Zdeněk, České země v éře první republiky: Vznik, budování a zlatá léta republiky, Praha: Libri, 2017, str.19-20, ISBN 978-80-7277-563-7

⁷¹ Kárník Zdeněk, České země v éře první republiky: Vznik, budování a zlatá léta republiky, Praha: Libri, 2017, str.20-21, ISBN 978-80-7277-563-7

⁷² Beneš Eduard, Světová válka a naše revoluce, Praha: Orbis, 1935, str. 264-267

V Čechách byla vybudována organizace, která udržovala spojení a podávala zprávy zemím, které proti Rakousko-Uhersku vedly válku. Nesla název Maffie nebo byla také označována jako česká Maffie. Její funkci nejprve zařizoval Eduard Beneš, který byl ale v roce 1915 nucen emigrovat. Tato organizace a celkově protirakouský odboj utrpěli v roce 1915 těžkou porážku. Během tzv. „knoflíkové aféry“ odhalila rakouská policie Maffii. Tu postihlo rozsáhlé zatýkání jejích členů a trvalo celý rok, než se její funkce obnovila a znovu se navázalo spojení.⁷³

Státy ústřední mocnosti, tedy Německo a Rakousko-Uhersko, využily ve svůj prospěch jejich úspěch na frontách v roce 1916 a pro upevnění svých zisků z války státům Dohody nabídly mírová jednání. Válkou vyčerpané státy Dohody s jednáním souhlasily a zprostředkovatelem tohoto míru se stává americký prezident Woodrow Wilson. Eduard Beneš se zde prokázal jako skvělý politik, a ačkoliv byl na politické scéně nováčkem a neměl takové známosti, i přesto dokázal do této mírové dohody zakombinovat slova o osvobození Československa. Bohužel Rakousko-Uherský ministr zahraničí přinutil české politiky vydat prohlášení, že náš národ osvobodit nepotřebuje, a že se jedná o křivé jednání vůči Rakousko-Uhersku. Tímto krokem nejen že potopil šanci Čechoslováků a zahraničního odboje na splnění jejich cíle, ale také český protirakouský odboj značně zdiskreditoval.⁷⁴

4.3. Revoluční roky 1917 a 1918

K velkému obratu ve válečné situaci dojde v březnu roku 1917, kdy v Rusku došlo k vlně demonstrací a povstání, které během pouhých několika dnů dokázaly ukončit carský režim, který se zdál být věčný. Car byl nucen ze své funkce abdikovat a zemi začala vládnou prozatímní vláda. Po této obrovské změně se již dalo o první světovou válku hovořit jako o válce demokratické Dohody proti zastaralým poloabsolutistickým mocnostem. Situace na východě se značným způsobem dotkne i situace u nás, jelikož císař Karel I. je pádem císařství zasažen a začne usilovat o reformy. Významným krokem je zákaz trestu smrti na frontě a zrušení trestu smrti, čímž vlastně osvobozuje naše dva významné politiky Karla Kramáře a Aloise Rašína. Jeho nejvýznamnějším krokem bylo však obnovení zasedání parlamentu, kterého se zúčastnili i čeští poslanci. Jménem našeho národa na radě prohlásili tato slova. „...*Poselstvo českého národa vychází z hlubokého přesvědčení, že nynější*

⁷³ Kárník Zdeněk, České země v éře první republiky: Vznik, budování a zlatá léta republiky, Praha: Libri, 2017, str.23-24, ISBN 978-80-7277-563-7

⁷⁴ Kárník Zdeněk, České země v éře první republiky: Vznik, budování a zlatá léta republiky, Praha: Libri, 2017, str.23-24, ISBN 978-80-7277-563-7

*dualistický útvar vytvořil k patrné újmě celkových zájmů národy vládnoucí a potlačované a že jediné přetvoření mocnářství habsbursko-lotrinského ve spolkový stát svobodných a rovnoprávných národních států odstraní každé nadprávi národnosti a zajistí všestranný rozvoj každého národa v zájmu celé říše i dynastie. Opírající se proto v této dějinné chvíli o přirozené právo národů na sebeurčení a svobodný vývoj, posílené nadto u nás nezadatelnými právy historickými, státními akty plně uznanými, budeme se v čele svého lidu domáhat sloučení všech větví československého národa v demokratický stát, zahrnující i slovenskou větev národa, žijící v souvislém celku s historickou vlastí českou.*⁷⁵

Slova, která čeští zástupci pronesli na zasedání říšské rady, byla skvěle zvolena. Jednalo se o slova monarchistická, která ukazovala loajálnost, ale přesto byla revoluční. Bylo naprosto nemyslitelné, aby čeští politici přijeli na parlamentní zasedání s požadavky na likvidaci rakouského státu, proto byl zvolen tento kompromis, ve kterém by monarchie byla přeměněna na spolkový stát.⁷⁶

Ovšem velmi revoluční byla slova o československém státu, jelikož doposud vedle sebe existovaly dva samostatné národy – český a slovenský. Tímto krokem by byla nastolena svoboda Slovákům, kteří do této doby spadali pod krutovládu Maďarů. Fakt, že by Maďarcko mělo přijít o část svého území, pro ně byl naprosto nepřipustný. Když po zasedání říšské rady byla ohlášena existence národa československého, Maďaři učinili okamžitá opatření a Slovensko naprosto uzavřeli před veškerými informacemi z naší země.

77

Idea Československého národa se nezrodila náhodně, ale navazovala na kulturní a jazykovou příbuznost, ze strany politické však šlo o skvělé spojenectví. Silnější Češi mohli podat pomocnou ruku utlačovaným Slovákům a dát jim podnět k boji, naopak je Češi ale potřebovali jako spojence při útoku na monarchii. Československo tak vytvořilo velmi chytrou alianci, jelikož každá ze zemí frontálně útočila na jinou zemi monarchie.⁷⁸

Rusko se pro zahraniční odboj stalo velkým spojencem. Masaryk odcestoval do Ruska s vidinou vybudování vojenské základny pro odboj. Československé legie se zapojily

⁷⁵ Galandauer Jan, Vznik Československé republiky 1918: programy, projekty, perspektivy, Praha: Nakladatelství Svoboda, 1988, str. 288, ISBN

⁷⁶ Kárník Zdeněk, České země v éře první republiky: Vznik, budování a zlatá léta republiky, Praha: Libri, 2017, str.25-26, ISBN 978-80-7277-563-7

⁷⁷ Kárník Zdeněk, České země v éře první republiky: Vznik, budování a zlatá léta republiky, Praha: Libri, 2017, str.26, ISBN 978-80-7277-563-7

⁷⁸ Kárník Zdeněk, České země v éře první republiky: Vznik, budování a zlatá léta republiky, Praha: Libri, 2017, str.26, ISBN 978-80-7277-563-7

do protiofenzivy a významně tak pomohly v bojích Dohodě, za což byly ruským ministerským předsedou odměněny jeho podporou a jistými výhodami. Podpora z východní strany ale netrvala dlouho, jelikož v listopadu 1917 nastoupila k moci bolševická strana, která v březnu dalšího roku uzavřela mír s Ústředními mocnostmi. S odvrácením Ruska se tedy vojenská situace zahraničního odboje rapidně zhoršuje. Avšak státy Dohody ve svých mírových jednáních zaručují po demokratizačních reformách územní nedotknutelnost. Tato slova vzbuzují v Čechách veliký entusiasmus a národní hnutí se u nás začíná čím dál tím více probouzet a rozšiřovat. Ruské požadavky na sebeurčení národa jsou impulsem pro české politiky, kteří se 6. ledna 1918 sejdou a z tohoto setkání vzejde dokument zvaný Tříkrálová deklarace. Jedná se o slavnostní prohlášení českých poslanců, ve kterém se staví za právo sebeurčení národů. Jako znak podpory této deklarace vyhlásily české politické strany stávkou. Tyto kroky se nezamlouvaly Rakousko – Uherskému ministrovi zahraniční Czerninovi, který odmítal jak návrhy Dohody, tak silně vystoupil i proti Masarykovi. Český národ se však jeho slovy nedal zastrašit a nyní již vystupoval otevřeně protirakousky. 13. dubna 1918 odpovídá naše politická reprezentace národní přísahou, kterou vede pod heslem Socialistický národ tak velikou demonstrací, jakou země ještě nepoznala.⁷⁹

4.4. Poslední měsíce války a budování Československa

Po uzavření dohody mezi Ruskem a Německem dostává válka nový spád a její charakter je nyní popisován jako „kdo z koho“. V létě 1918 bylo bližší vítězství Německo než státy Dohody, ale v srpnu začal veliký obrat. Státy Dohody již přestávají věřit v možnost reformování habsburské monarchie do jejího původního vzhledu a pokud chtějí Německo porazit, musejí přestat brát na monarchii ohled. Toto rozhodnutí Dohody je velikou šancí pro náš zahraniční odboj. Ten zaznamenával další úspěch pro budoucí Československo. Masaryk proto odchází z Ruska do Spojených států, jelikož je přesvědčen, že právě zde se bude rozhodovat o osudu Československa. Již na konci června byla Francií uznána Československá rada jako první základ pro příští vlády československé, v srpnu pak totéž prohlásila Velká Británie a v září také USA. Na podzim však stále nebylo o Československu rozhodnuto. V Čechách byly vyhlášeny stávky a exilový odboj se snažil vývoj uspíšit. Byla vyhlášena prozatímní československá vláda, v jejímž čele stál Masaryk, ve funkci ministra zahraničí Beneš a ministrem vojenství se stal Štefánik. Věci se skutečně

⁷⁹ Kárník Zdeněk, *České země v éře první republiky: Vznik, budování a zlatá léta republiky*, Praha: Libri, 2017, str.26-28, ISBN 978-80-7277-563-7

začaly hýbat a už i Rakousko-Uhersko konečně požádalo státy Dohody o mír. Císař sliboval autonomii národům, to ale za předpokladu zachování dualismu, což Čechům zcela nevyhovovalo. Rozhodnutí tedy zůstalo v rukách prezidenta Wilsona, který měl jistý vliv jako zprostředkovatel mírových dohod. Jako takovou pohnutku pro prezidenta Wilsona vydal Masaryk Washingtonskou deklaraci, ve které představuje zásady nového Československa, které jsou v americkém stylu, tedy se má jednat o svobodnou republiku, ve které bude separována církev od státu, chráněny menšiny, uznána plná práva ženám atd. Toho samého dne odpověděl i Wilson na návrh Rakousko-Uherska. Uvedl, že se státy musí samy rozhodnout, které kroky ze strany monarchie jejich požadavky uspokojí.⁸⁰

O dva dny později povolil císař delegaci Národního výboru československého, aby se vypravila do Ženevy a zde jednala se zahraničním odbojem o poválečném uspořádání. 21. října bylo sestaveno prozatímní národní shromáždění Německého Rakouska a bylo zahájeno „rozpuštění“ monarchie. 25. října císař přijímá Václava Klobáče, jelikož se chce ujistit, že Češi nechystají krvavou revoluci. 26. října se pak domácí čeští politikové rozhodli, že 28. října převezmou do své správy Obilní ústav v Praze a tím převezmou i zásobování v zemi. Alois Rašín v noci na 28. říjen začíná vytvářet první zákony pro československý stát a cesta k vytvoření Československého státu byla otevřena.⁸¹

4.5. Národní převrat

Když se muži 28. října vydali do Prahy, aby převzali Obilní ústav, narazili na Václavském náměstí na hlouček lidí, který si zde četl Andrassyho nótu. Ta pojednávala o tom, že monarchie přijímá nabídnuté podmínky a chystá se jednat o míru. Zde však dochází k omylu a pochopili toho prohlášení jako kapitulaci, čímž se v Praze spustil převrat. Lidé chodili po celé Praze a strhávali monarchistická označení státu, socialisté Soukup a Stříbrný pronesli projev o svobodě a do ulic poslali kapely, aby hrály sokolovské pochody, které byly do této doby zakázané. Švehla, Rašín, Soukup a Stříbrný se poté vydali do úřadu Zemského místodržitelství, kde převzali zodpovědnost za klid a pořádek. Dále převzali i

⁸⁰ Kárník Zdeněk, České země v éře první republiky: Vznik, budování a zlatá léta republiky, Praha: Libri, 2017, str.30-32, ISBN 978-80-7277-563-7

⁸¹ Kárník Zdeněk, České země v éře první republiky: Vznik, budování a zlatá léta republiky, Praha: Libri, 2017, str.32-33, ISBN 978-80-7277-563-7

Zemskou správní komisi. Menší problém byl s armádou, která neuměla česky, díky čemuž hrozil konflikt. Ani ten však nenastal.⁸²

Toho odpoledne se sešlo plénum Národního výboru, které vydalo povolání pro lid československý, ve kterém ohlašovalo, že Československou vstoupilo mezi samostatní kulturní státy světa. Důležitějším krokem však bylo přijetí prvního zákona Československa, který ustanovoval Národní výbor československý jako nejvyšší zákonodárný orgán. Tento zákon se vešel na jednu stranu, měl pouze pět článků a nikde se nezmiňoval o likvidaci monarchie. Jeho znění bylo následující.⁸³

„Aby nenastaly zmatky a upraven byl nerušený přechod k novému státnímu životu, nařizuje Národní výbory československý jako vykonavatel státní svrchovanosti toto:
Čl. 1. Státní formu československého státu určí Národní shromáždění ve srozumění s Československou národní radou v Paříži.
Čl. 2. Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.
Čl. 3. Všechny úřady samosprávné, státní a župní, ústavní, státní, zemské, okresní a zejména i obecní jsou podřízeny Národnímu výboru...
Čl. 4. Zákon tento nabývá platnosti dnešním dnem.
Čl. 5. Národnímu výboru se ukládá, aby tento zákon provedl.“⁸⁴

Ještě večer 28. října byl předvolán zástupce Československého státu Vlastimil Tusar na schůzi vlády, aby vypověděl, co se vlastně děje v Praze. Vláda však neměla nic proti převzetí správy nad Národním výborem.⁸⁵

K převratu nedošlo pouze v Praze, ale po celém území Československa včetně oblastí, ve kterých byla většina obyvatelstva české národnosti. V okrese se moci ujímaly okresní národní výbory a v okresech, kde tyto výbory nebyly vytvořeny, docházelo k jejich urychlenému sestavení.⁸⁶

4.6. Národní převrat na Slovensku

⁸² Kárník Zdeněk, České země v éře první republiky: Vznik, budování a zlatá léta republiky, Praha: Libri, 2017, str.33-37, ISBN 978-80-7277-563-7

⁸³ Kárník Zdeněk, České země v éře první republiky: Vznik, budování a zlatá léta republiky, Praha: Libri, 2017, str.33-37, ISBN 978-80-7277-563-7

⁸⁴ Soukup František, 28. říjen 1918, Praha: Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství, 1928

⁸⁵ Kárník Zdeněk, České země v éře první republiky: Vznik, budování a zlatá léta republiky, Praha: Libri, 2017, str.37, ISBN 978-80-7277-563-7

⁸⁶ Kárník Zdeněk, České země v éře první republiky: Vznik, budování a zlatá léta republiky, Praha: Libri, 2017, str.37, ISBN 978-80-7277-563-7

Na sousedním Slovensku došlo k převratu až o dva dny později, tedy 30. října 1918. Na tento den bylo svoláno shromáždění, které mělo za úkol ustanovit Národní radu. Přijat byl nakonec návrh evangelického faráře Samuela Zocha zvaný Deklarácia Slovenského národa. Toto prohlášení obsahovalo vše, co se pojetí národa týče, mluvilo o národě Československém a národě česko-slovenském, aby zároveň mluvili o Slovácích jako jedné větvi společného národa. Nikdy zde však nezazněla zmínka o Československém státu. V procesu tohoto zasedání však Slováci netušili, že již dva dny zpět proběhl v Čechách převrat. 30. října zde tudíž převrat nezačíná, pouze došlo k odeslání Deklarace do Prahy. Slovenský převrat musel být proveden především z Prahy, jelikož všechny Slovenské telegrafní, železniční ale i poštovní spoje byly ovládnuty Maďary, kteří by takovýto přenos zpráv nikdy nedopustili.⁸⁷

V pražském Národním výboru bylo již několik Slováků, proto byla 4. listopadu jmenována dočasná slovenská vláda v jejímž čele stál Vavro Šrobár. Ta začala formovat jednotku, která měla obsadit Slovensko. Tato vláda však existovala pouze 9 dní a její pokus obsadit Slovensko byl neúspěšný. Maďarská vláda po tomto pokusu o obsazení okamžitě nabídla Slovensku autonomii. Praha zahájila diplomatickou protihru, také však neúspěšnou. První úspěšným krokem byl až zásah Edvarda Beneše, jehož jednání přineslo následky 3. prosince, kdy byla maďarská vláda nucena vydat rozkaz k vyklizení. 21. prosince došlo k utvoření demarkační čáry, která oddělovala Slovensko od Maďarska. Zbývalo tedy Slovensko jen obsadit, což trvalo až do ledna roku 1919.⁸⁸

Velkým problémem bylo zásobování Slovenka, které se vyvíjelo katastrofálně. V obcích začaly protižidovské pogromy a ve městech docházelo k rabování obchodů a skladů. Když vláda dorazila do Bratislavy, čekala ji organizovaná stávka ze strany Slováků, kteří přijali maďarskou kulturu. Tato stávka se šířila ve všech městech s maďarskou většinou, což zahrnovalo prakticky všechna města na Slovensku. Československá vláda na toto počínání reagovala zásadově a tvrdě. Nejprve vyhlásila obranný stav, na to bylo ze strany Maďarska odpovězeno vyhlášením Maďarské sovětské republiky. Proto se vláda

⁸⁷ Kárník Zdeněk, *České země v éře první republiky: Vznik, budování a zlatá léta republiky*, Praha: Libri, 2017, str.44-45, ISBN 978-80-7277-563-7

⁸⁸ Kárník Zdeněk, *České země v éře první republiky: Vznik, budování a zlatá léta republiky*, Praha: Libri, 2017, str.45-46, ISBN 978-80-7277-563-7

v dalším kroku rozhodla uzavřít hranice s Maďarskem, 25. března vyhlásit stanné právo a Šrobárova vláda dále nechala pozatýkat všechny politicky nebezpečné elementy.⁸⁹

V květnu 1919 přešla maďarská Rudá armády do ofenzivy a obsadila východní a střední Slovenko. Československá armáda nebyla schopna maďarskému náporu čelit, a proto musel opět zasáhnout Beneš, který se zasloužil o reakci Dohody, která vydala nótu, ve které žádala o zastavení maďarského postupu. Maďaři na území, které již dobili, chtěli založit Slovenskou sovětskou republiku a tím rozdělit Slovensko na dvě části. Tuto vyhrocenou situaci uklidnil až tvrdý diplomatický zásah z Paříže. Maďarsko tak bylo nuceno do 5. července ze Slovenska odejít. O dva dny později obsadilo československé vojsko konečně celé území Slovenska.⁹⁰

4.7. Zrození Československa

Založení Československa bylo tedy plně dokončeno až na počátku července 1919. Často dochází k chybné domněnce, že vznik Československa byl zásluhou převratu z 28. října. Na tomto složitém vzniku se však podílelo převratů několik a jedná se o měsíce bojů a dlouhý proces.⁹¹

⁸⁹ Kárník Zdeněk, České země v éře první republiky: Vznik, budování a zlatá léta republiky, Praha: Libri, 2017, str.46-47, ISBN 978-80-7277-563-7

⁹⁰ Kárník Zdeněk, České země v éře první republiky: Vznik, budování a zlatá léta republiky, Praha: Libri, 2017, str.47, ISBN 978-80-7277-563-7

⁹¹ Kárník Zdeněk, České země v éře první republiky: Vznik, budování a zlatá léta republiky, Praha: Libri, 2017, str.48, ISBN 978-80-7277-563-7

5. PLZEŇ V DOBĚ PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY

5.1. Začátek 1. světové války v Plzni

Když je dne 28. 6. 1914 v Srbsku spáchán atentát na rakouského následovníka trůnu, je v Plzni stále normální a poklidný den. Tuto zprávu dostávají občané Plzně až další den ráno, kdy je na Plzeňském magistrátu vyhlášeno oznámení o této skutečnosti a jsou vyvěšeny černé vlajky. Zároveň také dojde k pozastavení kulturního života na další dva dny.⁹²

Až o měsíc později, tedy 26.7. 1914 je na celém našem území vyhlášena mobilizace, která způsobí značný neklid mezi plzeňskými obyvateli. Ti druhý den v návalu paniky začínají vykupovat obchody, aby si před válkou vytvořili zásoby. 28. července Rakousko – Uhersko oficiálně vyhláší válku Srbsku, což se okamžitě začne projevovat na běžném životě. Vlaky z Plzně do Prahy a k rakouským hranicím jsou okamžitě zrušeny, dokonce přestává fungovat i telefonické spojení mimo město. Panika lidí se jen navyšuje, lidé si vybírají své vklady z bank a bankovky proměňují na mince.⁹³

Na konci července je již vyhlášena plná mobilizace a muži ve věku 21 až 39 let mají povinnost narukovat do armády. V další večer se již plzeňští muži radí, aby se mohli připojit ke zbytku armády. Tento velký úbytek mladých mužů měl na Plzeň neblahý vliv, jelikož plzeňské podniky a továrny přicházely o své pracovníky. I významná škodovka se tak setkala s vysokou nezaměstnaností.⁹⁴

5.2. Průběh války a jeho dopady na Plzeň

5.2.1. Problémy s nedostatkem zásobování a problémy sociální

Velký problém, který soužil nejen Plzeň, ale celý náš stát, byl problém s potravinami. Již na jaře roku 1915, tedy necelý rok od počátku války, byl vydán místodržitelství výnos, který zavedl přidělové lístky na chléb a mouku pro 243 obcí v Česku, do kterých spadala i

⁹² Douša Jaroslav, Dějiny Plzně v datech, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, str. 179-181, ISBN80-7106-723-7

⁹³ ⁹³ Douša Jaroslav, Dějiny Plzně v datech, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, str. 179-181, ISBN80-7106-723-7

⁹⁴ ⁹⁴ Douša Jaroslav, Dějiny Plzně v datech, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, str. 179-181, ISBN80-7106-723-7

Plzeň a její okolí. Jednalo se o jakýsi pokus o rovnoměrné zásobování, který ovšem nevyšel a v průběhu války se přidělové listky zavedly i pro jiné potraviny a zboží. Další rok se situace pořád zhoršovala, a to až do bodu, kdy došlo k zákaz prodeje masa v určité dny. Silný nedostatek základních potravin vedl k hromadným protestům, které vyvrcholily hladovou demonstrací v srpnu 1916. Naštvané ženy pochodují Plzní, vymlacují okna a kamenují plzeňské úřady. Podobný protest se opakuje v břenu 1917, kdy jde asi 3000 žen vyjádřit svou nespokojenost v rámci nedostatku brambor před okresní hejtmanství. V rámci omezování došlo i na jednu z největších plzeňských pých, a to na pivovar. Ten musel svou výrobu omezit na pouhých 35 % své předválečné výroby. Omezení ohledně piva padlo i na hospody, které měly omezenou otevírací dobu, a člověk si zde mohl dát pouze jeden půllitr piva.⁹⁵

Protesty se nekonaly pouze kvůli nedostatku potravin a zboží, ale také za cílem zvýšení mezd a zlepšení sociálních podmínek pro zaměstnance. Tyto stávky probíhaly po celé Plzni, dokonce i ve zbrojovce Škoda. Vláda se tento problém snažila vyřešit a o pár měsíců později se rozhodla dát dělníkům Škodovky stejné mzdy jako vojákům a tímto krokem se alespoň částečně pokusili uklidnit tuto situaci.⁹⁶

Zvýšení mezd si pracovní vrstva musela vynucovat sama, a to prostřednictvím stále častějších stávek. Celé Rakousko-Uhersko se v tuto dobu potýkalo se silným nedostatkem financí, který byl řešen zvyšováním nepřímých daní, to opět zastihlo primárně pracující třídu, čímž se jim jejich životní úroveň znovu snížila. Podle Sociálně demokratického tisku se mzdy ve Škodových závodech pohybovaly kolem 30–80 korun týdně. Nutno podotknout, že v těchto závodech měli dělníci lepší mzdy než v ostatních plzeňských závodech. Ani tyto mzdy však pro dělnické rodiny nevystačily, proto se často musely obracet k černému trhu, aby vůbec dokázaly vyžít.⁹⁷

V létě roku 1917 začíná vlna demonstrací a stávek po celé Plzni. 31. května se více jak dva tisíce dělníků z železničních dílen odebírá před budovu okresního hejtmanství, kde stávkují a přednáší úřadu své požadavky. Požadují hlavně zlepšení zásobování a lepší politické podmínky, primárně svobodu shromažďování, svobodu slova a svobodu tisku. Také podporují projev českých poslanců, kteří na říšském parlamentu vznesli požadavek na

⁹⁵ Douša Jaroslav, Dějiny Plzně v datech, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, str. 181-184, ISBN80-7106-723-7

⁹⁶ Douša Jaroslav, Dějiny Plzně v datech, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, str. 181-184, ISBN80-7106-723-7

⁹⁷ Janáček František, Největší zbrojovka monarchie, Praha: Novinář, 1990, str. 383

vytvoření Československého státu v rámci monarchie. Již zde vidíme první náznak formování Československého státu. Druhý den se k železničářům přidávají další dva tisíce zaměstnanců ze Škodových závodů a poté dalších dva a půl tisíce stávkujících z řad dělníků a dílny státních drah. Vláda na tyto pohnutky neodpovídá dle požadavků demonstrantů, ale odpovídá vyhlášením militarizace. Po tomto skutku vstupuje do stávkový celý závod Škoda, tedy asi 33 000 zaměstnanců, kteří zahajují demonstrace na Borských polích. Hned první den jejich demonstrování se povede polovinu z nich přesvědčit, aby se vrátili zpět do práce a přijali vojenskou přísahu. Druhá polovina však stále stávkuje i další den, jsou ale odvedeni četníky a přinuceni složit vojenskou přísahu.⁹⁸

V rámci vojenského dohledu, který byl ve většině závodů, docházelo k souzení i drobných přestupků prostřednictvím válečných soudů. V praxi to byly opravdu přísné a nelidské tresty, například dělník z firmy Hirsch byl za zameškání směny potrestán šesti týdny vězení. Ve Škodovce došlo k situaci, kdy otec musel zmrskat vlastního syna řemínky, které ze závodu odnášel a jen tím ho zachránil před vojenským soudem a frontou. Běžným trestem bylo také uvazování nebo posílání na frontu a okamžité posílání zpět do závodu, kde ale dělník nedostával svou dřívější mzdu, ale jen vojenský žold.⁹⁹

Plzeňské vedení sociální demokracie se začalo více zajímat o dělnictvo a zaměřovat se více národně. Celá tato stávková situace podnítila české politické strany k přihlášení se ke státoprávní deklaraci Českého svazu poslanců. To ale tuto situaci nevyřešilo, nyní vyhlásily stávkou dílny státních drah, které byly rozehnány pod výhružkou stanného práva. K největšímu vyhrocení této situace došlo v srpnu, kdy na dnešní Jungmannově ulici vypuklo rabování obchodů, ale i židovských domů. K rozehnání pěti tisíc demonstrantů musela přispět policie a vojsko, které mělo povel k palbě do lidí. To však vyvolá ještě větší neklid a stávkou znovu zahájí zaměstnanci Škody a železničáři, kteří se uchýlili k sabotážím na železničních tratích. Proti těmto skutečnostem již vláda odpovídá zatýkáním a vyhlášením stanného práva pod hrozbou smrti zastřelením nebo pověšením. Stanné právo platí i pro již zmilitarizované podniky a je platné až do 29. srpna 1917. Vydán je také zákaz shromažďování, zákaz vycházení po 21. hodině nebo nařízení k uzavření hostinců.¹⁰⁰

⁹⁸ Douša Jaroslav, Dějiny Plzně v datech, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, str. 184-186, ISBN80-7106-723-7

⁹⁹ Čepelák Václav, Dějiny Plzně od roku 1788 do roku 1918, Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967, str. 226

¹⁰⁰ Douša Jaroslav, Dějiny Plzně v datech, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, str. 184-186, ISBN80-7106-723-7

V červnu během posledního válečného roku se zvedá další velká vlna rabování, která se nazývá hladové bouře. Ženy přepadnou automobil s moukou, kterou si rozeberou a následně rabují obchody a sklady s potravinami. Ačkoliv se policie snaží o zamezení, dokáže to jen na dvou místech. 21.6. se kolem nádraží shromažďuje přibližně tisíc osob a vnikají do skladu potravin, ze kterého berou převážně chléb a jáhly. Nádražní sklad žádá o vojenskou pomoc, tato skupina dále pokračuje a rabuje.¹⁰¹ Toho večera se shromáždila větší skupina demonstrantů před pekařstvím na rohu Koterovské a Barrandovy ulice. Tuto skupinu tvořily ze značné části děti, které údajně ohrožovaly nákladní automobil převážející chléb. Na místo byl přivolán 69. pěší pluk armády, který měl danou situaci uklidnit. Rozzuření občané Plzně po vojsku házeli kamení, čímž se snažili bránit a pokračovat v demonstracích. Tato vojenská jednotka dostala od svého poručíka povel k palbě, který také splnili. Pluk do davu, ve kterém byly děti, vystřelil zhruba 300 ran, které si zde našly své oběti. Při tomto konfliktu zemřelo pět dětí ve věku 10-14 let a jeden osmnáctiletý chlapec.¹⁰²

Tento skutek vyvolal na druhý den v Plzni zatím největší stávkou, která zde od počátku války proběhla. Stávka byla vyhlášena ve Škodových závodech, na železnicích, v papírnách, nejezdili tramvaje a nehrálo se v divadlech ani v biografech. Stávky se zúčastnilo asi 30 000 lidí. Další den se konal pohřeb čtyř chlapců, kteří při střelbě přišli o život. Zúčastnila se značná část celého města a smuteční obřad se proměnil v jednu z největších demonstrací pro monarchii, na které se podílelo obyvatelstvo ze všech různých vrstev. Bohužel díky recenzi, která byla běžným praktikem, se o tomto smutném dni dozvědělo jen málo lidí a ti, kteří se k článkům dostali, i tak věděli jen velmi málo.¹⁰³ Poručík Wirfl, který ten den dal povel k palbě, za svůj čin nebyl nikdy odsouzen. Justiční orgány se sice začaly zabývat jeho obžalobou, než však došlo k samotnému obžalování, byl poručík poslán na frontu, kde nebyl postaven před polní soud. Nebyl odsouzen ani po roce 1918, kdy se přestěhoval do Polska. Za tuto událost tak nebyl nikdy potrestán.¹⁰⁴

¹⁰¹ Douša Jaroslav, Dějiny Plzně v datech, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, str. 190, ISBN80-7106-723-7

¹⁰² Kořínková Lucie, Petrбок Václav, Zločin a trest v kultuře 19. století, Praha: Academia, 2011, str. 89, ISBN 978-80-200-1900-4

¹⁰³ Kořínková Lucie, Petrбок Václav, Zločin a trest v kultuře 19. století, Praha: Academia, 2011, str. 90, ISBN 978-80-200-1900-4

¹⁰⁴ Kořínková Lucie, Petrбок Václav, Zločin a trest v kultuře 19. století, Praha: Academia, 2011, str. 92, ISBN 978-80-200-1900-4

Jako další ranou je epidemie španělské chřipky, která v září 1918 zasáhla téměř třetinu Plzně. Tato nemoc si vyžádala 300 obětí, které nemoci podlely hlavně díky válkou způsobené podvýživě.¹⁰⁵

5.2.2. Škodovy závody

Na podzim roku 1914 byla Škodovka na příkaz ministerstva vnitra podrobena přímému vojenskému dohledu a její zaměstnanci museli složit vojenskou přísahu. Firma Škoda byla během první světové války významnou částí pro tento konflikt, jelikož vybudovala továrnu na munici, která zásobovala vojáky bojující za Rakousko – Uhersko. Tato továrna vyrostla nedaleko Bolevecké střelnice.¹⁰⁶ Díky vzniku tohoto závodu bylo tisícům dělníků nakázáno jít pracovat do Plzně. Během válečných let bylo v Plzni téměř o jednu čtvrtinu více obyvatel než v roce 1910. Stejně jako neustále stoupaly výrobní nároky na zbrojovku, tak stoupal počet dělníků, kterých zde v polovině roku 1917 bylo zhruba 60 000.¹⁰⁷

Ačkoliv se v této době jednalo o nejvíce prosperující plzeňskou továrnu, ani zde nebyly pracovní a sociální podmínky ideální. Ačkoliv byla práce ve zbrojovce placena lépe, než v jiných plzeňských továrnách, i tak zaměstnanci nemohli z platů vyžít. Pracovní doba zaměstnanců byla až jedenáct hodin denně, tudíž zhruba 54 hodin týdně. Většinou se zde však dělala práce přesčas, jelikož monarchie měla na tento závod obrovské požadavky. Pracovní týden tedy dosahoval spíše 67 hodin práce.¹⁰⁸

Ačkoliv v průběhu války mzdy v závodech stále stoupaly, stoupaly také ceny potravin. Podle informací, které uváděl sociálně demokratický tisk, neměl dělník, který bydlel daleko od domova, šanci uživit práci ve zbrojovce rodinu. V průměru takový dělník utratil za jídlo a ubytování asi 40 korun a 30 haléřů. V této době činila mzda ve Škodových závodech v průměru 50-60 korun. Z toho vyplývá, že dělníci tedy absolutně nemohli svou rodinu uživit.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Douša Jaroslav, Dějiny Plzně v datech, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, str. 191, ISBN80-7106-723-7

¹⁰⁶ Douša Jaroslav, Dějiny Plzně v datech, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, str. 181-184, ISBN80-7106-723-7

¹⁰⁷ Čepelák Václav, Dějiny Plzně od roku 1788 do roku 1918, Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967, str. 226

¹⁰⁸ Janáček František, Největší zbrojovka monarchie, Praha: Novinář, 1990, str. 384

¹⁰⁹ Janáček František, Největší zbrojovka monarchie, Praha: Novinář, 1990, str. 384

Pracovníci zbrojovky byli v takovém rozpoložení, kdy byli schopni udělat prakticky cokoli pro zlepšení jejich situace. S růstem počtu různých sabotáží vznikl i plán na zničení závodu pomocí trhavin a tím ji pro monarchii na dlouho dobu vyřadit z provozu. Plán byl již v pokročilém stavu, v kanálech pod továrnou již byly připraveny výbušiny, když se o tomto plánu dozvěděl Národním výboru v Praze. Ten požádali plzeňské dělníky o naprostý klid, jelikož se zhrozili, jaké by tento čin mohl mít dopady a jaká by přišla forma odplaty ze strany monarchie.¹¹⁰

Další těžká rána pro město Plzeň a Škodovy závody přichází 25. května 1917. Ve Škodových závodech, v továrně na munici, dojde k sérii dvou výbuchů, které jsou následovány požárem. Při této katastrofické události se zraní několik stovek lidí a zhruba 200 pracovníků zde umírá, ale tato čísla jsou dodnes pouhým odhadem a přesné číslo je neznámé, jelikož při požáru shořely i některé dokumenty. Tento den poznamenal celou Plzeň. Vyšetřování neodhalilo přímého viníka, ale hlavním viníkem je určena rakouská vojenská správa. Ta totiž měla na plzeňskou zbrojovku extrémně vysoké nároky na výrobu munice, ale nedokázala se postarat o odvoz vyrobeného zboží. Tak se zde zboží hromadilo, až jej bylo více, než bezpečnostní předpisy povolovaly. Hřib a plameny, které ve spojitosti s výbuchem vznikly, údajně viděl až z Chýše Karel Čapek a následně se mu tento hrůzný obraz stal inspirací v jeho díle Krakatit.¹¹¹

5.2.3. Politická situace

Na přelomu roku 1916 a 1917 je již situace v celé zemi velice kritická. Lidé nemají co jíst, nemají čím topit a stále se více bouří proti politice v našem státě. Všechny tyto skutečnosti vedly k postupnému vzniku lidové opozice, která se v na začátku roku 1917 začala projevovat prakticky ve všech sférách, hlavně tedy v závodech. Spojovala je nenávisť války, chtíč míru a nenávisť k bezpráví, které u nás probíhalo. Do této vypjaté atmosféry vnikla novinka o pádu carství v Rusku, což pro naši zemi svítilo naději, jelikož se začalo mluvit o míru. Na jaře se rozjíždí vlna demonstrací nejen v Plzni, ale i v dalších českých městech. Demonstranti požadují propuštění politických vězňů, zrušení cenzury, konec násilí v českých zemích apod.¹¹²

¹¹⁰ Čepelák Václav, Dějiny Plzně od roku 1788 do roku 1918, Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967, str. 230

¹¹¹ Douša Jaroslav, Dějiny Plzně v datech, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, str. 184, ISBN80-7106-723-7

¹¹² Janáček František, Největší zbrojovka monarchie, Praha: Novinář, 1990, str. 386-388

Odpovědí monarchie na stávky a demonstrace kvůli špatným pracovním podmínkám bylo zřízení stížnostních komisí. Tyto komise měly za úkol přezkoumávat mzdové a pracovní požadavky zaměstnanců nejen v Plzni, ale i v dalších městech v Čechách. Jejich hlavní úkolem však bylo utlumit demonstrace a stížnosti jen formou gesta. Tento tah ale neměl na nepokojnou situaci absolutně žádný vliv, naopak situace byla každým dnem horší a horší. Docházelo například i k takovým tahům, že po škodovce byly vyvěšeny vzkazy od císaře, prostřednictvím kterých děkoval dělníkům zbrojovky za jejich skvělé výkony. Tyto vzkazy ale byly dělníkům pro smích.¹¹³

Na jaře roku 1917 po katastrofických událostech ve zbrojovce se nespokojenost nadále navyšuje a s ní roste také vlna národního hnutí. Velké demonstrace se připravovaly po celé zemi a byly určeny na datum 30. května, na den, kdy císař Karel svolal zasedání říšské rady. I v Plzni byla stejná situace a atmosféra jako v celých Čechách a rozsáhlé stávky a demonstrace, kterých se účastnili primárně zaměstnanci železniční správy a Škodových závodů, zde probíhaly prakticky až do konce války.

Již na jaře 1917 byl ve Stockholmu sjednán sjezd, na kterém došlo k řešení otázky problému míru mezi představiteli sociálních demokracií válčících států. Na tomto sjezdu němečtí delegáti z Rakousko-Uherska pronesli, že v rakouském státě malé národy potlačovány nejsou a naopak jsou podporovány. Tomuto názoru oponovali Českoslovenští sociální demokraté, kteří v tuto chvíli byli již orientováni nacionálně. Dle jejich názoru je nutné, aby státy, které jsou obydleny více národy byly přeměněny na federace, které by uznávaly samostatné národní státy a byly postaveny na základě úplné demokracie. Rovnou zde také požádali o řízení samostatného Československého státu, do něhož by byli zahrnuti také Slováci, a který by měl veškerá práva svrchovanosti.¹¹⁴

V roce 1917, který byl ze všech válečných let nejvíce kritický, došli i přední zastupitelé německých sociálních demokratů v Rakousku k závěru, že doposud utlačovaná a opomíjená národnostní problematika již podkopává činnost jejich strany v celostátním měřítku. Tudíž v tuto chvíli již přestalo Rakousko-Uhersko zavírat oči před tímto problémem.¹¹⁵

¹¹³ Janáček František, Největší zbrojovka monarchie, Praha: Novinář, 1990, str. 389

¹¹⁴ Janáček František, Největší zbrojovka monarchie, Praha: Novinář, 1990, str. 402

¹¹⁵ Janáček František, Největší zbrojovka monarchie, Praha: Novinář, 1990, str. 403

6. 28. ŘÍJEN A VZNIK ČESKOSLOVENSKA V PLZNI

6.1. První znaky budování Československého státu

Jak tomu bývá u valné části všech revolucí a změn, tak i u budování Československa byl hlavním hybatelem prostý lid. Právě dělníci byli ti, kteří měli obrovský vliv na situaci u nás, kterou se snažili změnit prostřednictvím stávek a demonstrací, ve kterých požadovali ze začátku primárně lepší životní podmínky a postupně tyto požadavky přešly na požadavky národnostní a politické. Takovou hybnou sílu v Plzni představovali hlavně dělníci Škodovky, ale i dělníci z jiných závodů. Jejich rozsáhlé demonstrace, které jsou zmíněny v předchozích kapitolách, započaly pohyb změn, které u nás v následujících letech nastaly.

Jeden z hlavních podnětů do událostí u nás přinesl bolševický převrat v Rusku. Ten v naší zemi vyvolal primárně chtíč po ukončení války a posílil myšlenky o dělnickém sebeurčení. Právě v tuto dobu se při demonstracích objevují myšlenky na národní sebeurčení a začíná se objevovat heslo mír, chléb a svoboda.¹¹⁶ Vlna boje proti válce a vlna za samostatný Československý stát zde od Velké říjnové revoluce rostla rychlým tempem. Ačkoliv se může zdát, že tato hnutí neměla příliš veliký význam, tak pravdou je opak. V době, kdy v rakouské říši docházelo ke spoustě vnitřních bojů a blížil se její konec, mělo každé politické hnutí obrovský význam pro postup a urychlení rozpadu.¹¹⁷

Na začátku prosince byl v Plzni uskutečněn obrovský protiválečný projev, který vyburcoval události následujícího měsíce.¹¹⁸ V lednu 1918 se před radnicí schází 15 000 demonstrantů s aktivní účastí dělníků ze Škodovky. Orodují zde za zvýšení přidělů mouky, a dokonce posílají několik delegátů do Vídně, kde chtějí zprostředkovat společný postup s tamními dělníky, jelikož nespokojenost se netýkala pouze naší země. Koncem ledna dochází ke generální stávce po celé zemi, kde se jí v různých městech účastní tisíce lidí, v Plzni kolem 40 000. Ve stejné atmosféře probíhal i první máj, kde se do demonstrací přidávají kromě dělníků i jiné občanské vrstvy. Co činilo Plzeň zvláštní, byl fakt, že k Čechům a Slovákům se zde přidávají také Poláci, Italové, Chorvati, Rumuni, a i někteří Němečtí dělníci, kteří sem byli nuceni odejít do zbrojovky.¹¹⁹ Všichni toužili po pádu monarchie, jelikož pro pracující lid byla monarchie něco jako představitel starého řádu, ve kterém měli špatné pracovní

¹¹⁶ Janáček František, Největší zbrojovka monarchie, Praha: Novinář, 1990, str. 403

¹¹⁷ Čepelák Václav, Dějiny Plzně od roku 1788 do roku 1918, Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967, str. 235

¹¹⁸ Čepelák Václav, Dějiny Plzně od roku 1788 do roku 1918, Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967, str. 235

¹¹⁹ Janáček František, Největší zbrojovka monarchie, Praha: Novinář, 1990, str. 403-404

podmínky, špatné podmínky pro život a nedostatek jídla, který vedl k hladovění celých rodin. Naopak vznik nového státu, který by byl založen na národnostních a demokratických principech, byl pro ně jakýmsi symbolem pro řád nový, ve kterém by se měli daleko lépe. Plzeňská pravice tyto jejich představy upevňovala a podporovala je.¹²⁰

6.2. Vznik nového Československého státu

V roce 1918, kdy se začíná projednávat Brest-Litevský mír, jsou Plzeňští poslanci zásadně proti, jelikož mají obavu z oddálení porážky Rakousko – Uherska, se kterou již počítali. Na druhé strany obyvatelstvo, které je již unavené a zničené špatnými životními podmínkami, by mír velice rádo uvítalo a podpořilo jej.¹²¹

V lednu vzniká tříkrálová deklarace, ve které čeští politici požadují autonomii Česka a Slovenska a jejich spojení jako jeden státní celek – Československo. Vývoj této deklarace pokračuje v dubnu roku 1918, kdy se v Obecním domě v Praze sejdou představitelé kulturního a polického života a hlásí se k tříkrálové deklaraci. Svým přihlášením také zavazují celý náš národ k boji za samostatnost. Jako zástupci Plzně se zde objevují purkmistr Matouš Mandl, poslanec Lubovský, městský tajemník František Kříž a okresní starosta Bernard Guldener.¹²²

Jeden z klíčových politických datumů pro celé Čechy byl 14. říjen 1918. Generální stávka opět zachvátila celou naši zemi. Na Plzeňské manifestaci bylo přijato prohlášení, které obsahovala tato slova. „*Doba se naplnila. Shodili jsme již okovy poddaných rabů. Povstali jsme k samostatnosti. Z nezlomné vůle vlastní a za sankce všeho demokratického světa prohlašujeme, že tu stojíme jako vykonavatelé nové státní svrchovanosti, jako občané svobodné republiky Československé.*“¹²³ Vliv tohoto dne se projevil v celé rakouské monarchii, a to ve všech jejích sférách. Prakticky okamžitě se přestaly vyvážet potraviny z Čech a Moravy a vojenské linie na bojištích rakouské armády se začaly rozpadat, jelikož docházelo k hromadným dezercím nejen ze strany českých a slovenských vojáků, ale i vojáků jiných národností, kteří vzali Čechoslováky za svůj příklad.¹²⁴

¹²⁰ Čepelák Václav, Dějiny Plzně od roku 1788 do roku 1918, Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967, str. 236

¹²¹ Douša Jaroslav, Dějiny Plzně v datech, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, str. 187-188, ISBN80-7106-723-7

¹²² Douša Jaroslav, Dějiny Plzně v datech, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, str. 187-188, ISBN80-7106-723-7

¹²³ Janáček František, Největší zbrojovka monarchie, Praha: Novinář, 1990, str. 404

¹²⁴ Janáček František, Největší zbrojovka monarchie, Praha: Novinář, 1990, str. 404

Když byl již pád monarchie aktuální a bylo pravděpodobné, že se rakouská říše pod nátlakem lidu zhroutí, začala plzeňská nacionalistická skupina vyzívat protestující občany ke klidu a k pořádku a vyčkávání na vhodnou chvíli. Vítězství lidu v boji proti monarchii bylo spojováno s vítězstvím Dohody ve válce. Ačkoliv se jednalo o dva odlišné boje, spojoval je stejný princip. Oba tyto boje byly vedeny proti zastaralé aristokracii. I přesto, že u nás byla hlášána primárně slova socialistická, byla českou buržoazií přijata koncepce Masarykova, která byla zaměřena spíše demokraticky. To ovšem neměnilo nic na již daných plánech.¹²⁵

14. října však přestala monarchie prakticky existovat, jelikož veškerá její vážnost a možnost na její pokračování byla právě v polovině října podryta. Proto o dva týdny později mohla být vyhlášena Československá republika.¹²⁶ I přes události ze 14. října se ve Vídni o dva dny později pokoušela monarchie ještě zachránit to, co se dalo. Císař Karel I. zde vydal prohlášení o přetvoření Rakousko-Uherska, které nyní mělo fungovat jako federální stát. Češi však byli natolik hnáni myšlenkou na samostatný Československý stát, že ačkoliv by ještě před několika měsíci tyto podmínky přijali, nyní je už nebrali na vědomí.¹²⁷

6.3. 28. říjen 1918

Zpráva o Andrásyho nótě se do Plzeňských redakcí dostala po 10 hodině ranní přímo z Vídně. Část, která obsahovala informace o akceptování mírových podmínek navržených prezidentem USA Woodrowem Willsonem, byla však pochopena a interpretována jinak, než byla původně zamýšlena. Pasáž o právech národů rakouskouherských nebyla pochopena jako příměří mezi monarchií a Čechoslováky, ale jako kapitulace Rakousko-Uherska a s tím spojený vznik Československa.¹²⁸

Průvod se odebral na dnešní Mikulášské náměstí, kde k němu z balkonu promluvili zástupci sociálních demokratů a českých socialistů. Průvod svou trasu navrhnul také přes Koterovskou ulici, kde zavzpomínal na strašné události z 21. června, kdy zde došlo ke střelení do davu. Poté se vrátil do areálu dílen, odkud svůj průvod začal. Když pohřbívali rakev, která představovala starý rakouský režim, místo hlíny použili na její zasypání vojenské čepice. Už kolem poledne se objevila vlajková výzdoba, která obsahovala i vlajky

¹²⁵ Čepelák Václav, Dějiny Plzně od roku 1788 do roku 1918, Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967, str. 237

¹²⁶ Čepelák Václav, Dějiny Plzně od roku 1788 do roku 1918, Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967, str. 240

¹²⁷ Janáček František, Největší zbrojovka monarchie, Praha: Novinář, 1990, str. 405

¹²⁸ Douša Jaroslav, Dějiny Plzně v datech, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, str. 202, ISBN80-7106-723-7

USA. Po jedné hodině odpoledne se shromáždil velký dav lidí před okresním hejtmanstvím, které se nacházelo na dnešní Americké ulici, kam přišli vyjádřit svůj nesouhlas s okresním hejtmanem. Tento dav začal po celé Plzni strhávat a ničit symboly Rakousko-Uherska, poté tato demonstrace utichla. Ničení Rakouských stop však druhý den pokračovalo již od rána. Do města dorazila zpráva o vyhlášení republiky, což výrazně pomohlo uvolnit atmosféru. Byly odstraněny zbylé symboly monarchie, především orlů, které se nacházely na justičním paláci, na hotelu U Zlatého orla a také byli odstraňováni orli poštovních schránek nebo vojenských čepic.¹²⁹

29. října byl zahájen další průvod, tentokrát větší a oslavnější, v jehož čele šli pracovníci Škodovky. Průvody s hudbou procházely celým městem, lidé, kteří se účastnili těchto průvodů, nosili rakve, na kterých měli vojenské čepice, státní znaky padlé monarchie, nebo dokonce obrazy císaře. Po celém městě se objevovaly různé symboly, které ukazovaly na pád Rakousko-Uherska. Například šibenice s obrazem císaře nebo nápisy jako „spi sladce drahý lotře Viléme!“ a další.¹³⁰ Tento říjnový den se nesl spíše v atmosféře sváteční než revoluční. Důkazem toho byly například venkovní koncerty konané před Měšťanskou besedou a před radnicí.¹³¹

Další den byli propuštěni političtí vězni, kteří byli propuštěni před radnicí. V dalších dnech ale pomalu nadšení ze vzniku republiky opadalo a přišel čas vystřídat oslavy za opravdové budování nového státu.¹³²

¹²⁹ Douša Jaroslav, Dějiny Plzně v datech, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, str. 202, ISBN80-7106-723-7

¹³⁰ Čepelák Václav, Dějiny Plzně od roku 1788 do roku 1918, Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967, str. 240

¹³¹ Douša Jaroslav, Dějiny Plzně v datech, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, str. 202, ISBN80-7106-723-7

¹³² Douša Jaroslav, Dějiny Plzně v datech, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, str. 203, ISBN80-7106-723-7

7. ZÁVĚR

Tato bakalářská práce měla za svůj cíl popsat česká města a jejich samosprávu během první světové války a jejich podíl na vzniku Československa. První kapitolu jsem zaměřila na celkový vývoj správy a samosprávy v období od roku 1526 do 1. světové války, abych zkonstatovala, jakým způsobem se na našem území samospráva vlastně vyvíjela.

Druhá kapitola se věnuje politické situaci v jednotlivých městech Česka, kde můžeme vypožorovat, že ačkoliv naši zemi zmítala stejná válečná situace, tak se k této situaci různá města stavěla různým způsobem. V Ústí nad Labem se i po válce místní politika musela potýkat s problémem, který zajišťovalo umístění Ústí v českém pohraničí. Jelikož se jedná o hranici s Německem, byl zde problém s německou skupinou obyvatelstva, která sice respektovala vznik Československa, ale i přesto prosazovala a požadovala vznik své vlastní německé provincie, která zde po určitý čas svým způsobem fungovala. Situace v Ostravě byla ukázkovým učebnicovým příkladem odporu proti monarchii a touze po rozpadu Rakousko-Uherska a vzniku samostatného svobodného státu. Zajímavostí je, že ačkoliv bych čekala, že takový to postoj bude zaujat ve všech městech českého území, jelikož všichni Češi bylo utlačováni, tak opak je pravdou. Z tohoto omylu mě vyvedla města Olomouc a Brno, jejich samospráva naopak podporovala monarchii téměř do posledního momentu války. Naopak se zde úřady zásadním způsobem stavěli proti jakémukoliv protirakouskému náznaku.

Třetí část této práce se již věnuje samotnému vzniku Československa. Ve čtvrté kapitole jsem uvedla důvody a podněty, proč vůbec došlo ke kolizi monarchie a lidé začali požadovat samostatnost. Dále jsem zde popsala, jak probíhal proces vzniku Československa jak na území tehdejší monarchie, tak v zahraničí, odkud za republiku bojoval hlavně budoucí prezident Tomáš Garrigue Masaryk a Eduard Beneš. V této části jsem popsala také národní povstání u nás a na Slovensku. Když jsem studovala toto téma, sama jsem byla překvapena, že vznik Československa nebyl jen otázkou převratu 28. října, jak si značná spousta lidí myslí, ale že i po převratu se jednalo ještě o dlouhý politický proces, než došlo k opravdovému ustálení nového demokratického státu.

Další kapitola je zaměřena na první světovou válku, její průběh a její vliv na město Plzeň. Je zde popsán začátek války a co tento konflikt vlastně znamenal pro město. Válka měla v Plzni obrovský vliv hlavně na ekonomickou stránku Plzně, jelikož zde kvůli válce

vznikla největší zbrojovka nejen u nás, ale je o ní mluveno jako o největší zbrojovce celé monarchie. V průběhu válečného konfliktu i v Plzni, stejně jako v celé monarchii, došlo k velmi rychlému zhoršení zásobování potravin, což vedlo k dalším sociálním problémům, které vyústily až v hladomor, vysokou úmrtnost, a hlavně stávky a demonstrace. V Plzni v posledních letech války došlo k několika desítkám demonstrací a stávkám, které vyústily až v hladové demonstrace, kdy už situace byla tak kritická, že lidem nezbyvalo nic jiného než rabování a vykrádání skladů a vlaků s potravinami.

Na tuto kapitolu navazuje již kapitola poslední, která se již věnuje samotnému vzniku Československa v Plzni. Hlavním hybatelem revoluce v celé zemi byl hlavně hlas dělnické třídy, která během války často a hlasitě vyjadřovala svůj nesouhlas jak s monarchií, tak s bídnou životní situací, která zde byla. Jak je již poukázáno v kapitole o válce v Plzni, demonstrace zde byly opravdu časté a objemné, jednalo se o tisíce až desetitisíce demonstrujících lidí. Kdo zde hlavně stávkoval a demonstroval byli právě dělníci ze Škodových závodů, a hlavně teda ze zbrojovky. Nebála bych se tvrdit, že právě tato síla, byla jedním z nejsilnějších hnutí v Čechách a má velké zásluhy na pádu monarchie. I když politická část revoluce se nacházela hlavně v Praze, tak ta opravdová hybná síla revoluce se nacházela právě ve městě Plzeň. Přeci jen se jednalo o jeden z největších závodů v Čechách i v Rakousko-Uhersku a jejich názory a požadavky nešly ignorovat navždy. Ani plzeňská politická scéna však v tomto boji nezhálela, a naopak se aktivně účastnila v protirakouské politice. Plzeňští politici byli například součástí sepsání deklarace Tříkrálové a účastnili se také shromáždění v pražském Obecním domě, kde se podepsali pod prohlášení, které oznamovalo boj za vznik nového demokratického státu.

Když si shrnu veškeré znalosti, které jsem v průběhu psaní bakalářské práce získala, tak bych určitě řekla, že česká města měla velký vliv na revoluci a na vznik Československa. Zahraniční politika sice odvedla značnou část práce, avšak bez síly, kterou představoval demonstrující obyčejný lid, byl revoluce asi nebyla možná. Odpoutání od monarchie by nemohlo proběhnout, pokud by Češi a Slováci, ale i jiné národy žijící u nás, neprojeví svůj názor a nepromluvili nahlas a zřetelně. Přímou plzeňskou dělníci projeví během války obrovskou sílu, kdy i za nelidských podmínek, ve kterých museli přežívat v závodech a při nedostatku potravin, našli sílu a vybojovali si demokratickou republiku.

Resumé

The content of this bachelor thesis is Czech cities and their self-government during the First World War and their contribution to the establishment of Czechoslovakia. The goal of this work is to describe the origin of Czechoslovakia in Pilsen and the participation of Pilsen in the establishment of the First Republic.

The work is divided into five thematic units. In the first chapter, I divided the Czech history according to important historical events and described the administration and self-government in these time periods.

In the second chapter I chose some Czech cities in which I described the political situation and the course of the war. I chose cities Ústí nad Labem, Prague, Brno, Olomouc, Ostrava and Jihlava.

The next chapter deals with the end of the war and the time of the establishment of Czechoslovakia. This chapter describes in more detail the political situation during the First World War and the last two years of the war, which became revolutionary years.

Chapter about Pilsen describes the course of the war and the political situation. I also focused on the largest armory business of the monarchy, which was located in Pilsen.

In the last chapter, I described the very origin of the new state and the process of building it in Pilsen. I focused on both building - from the monarchy and from the foreign policy.

Přehled pramenů

1. Beneš Eduard, Světová válka a naše revoluce, Praha: Orbis, 1935
2. Borovský Ivan, Dějiny Prahy, Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964
3. Čepelák Václav, Dějiny Plzně od roku 1788 do roku 1918, Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967
4. Dejmek Jindřich, Československo: Dějiny státu, Praha: Libri, 2018, ISBN 978-80-7277-572-9
5. Douška Jaroslav, Dějiny Plzně v datech, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, ISBN80-7106-723-7
6. Galandauer Jan, Vznik Československé republiky 1918: programy, projekty, perspektivy, Praha: Nakladatelství Svoboda, 1988
7. Hlavačka Milan, Zlatý věk české samosprávy, Praha: Libri, 2006, ISBN 80-7277-297-X
8. Janáček František, Největší zbrojovka monarchie, Praha: Novinář, 1990
9. Kaiser Vladimír, Kaiserova Kristina, Dějiny města Ústí nad Labem, Ústí nad Labem: Město, 1995, ISBN 80-901761-5-1
10. Kárník Zdeněk, České země v éře první republiky: Vznik, budování a zlatá léta republiky, Praha: Libri, 2017, ISBN 978-80-7277-563-7
11. Kolektiv autorů, Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, ISBN 978-80-7106-5

12. Kořínková Lucie, Petrboř Václav, Zločin a trest v kultuře 19. století, Praha: Academia, 2011, ISBN 978-80-200-1900-4
13. Nešpora Václav, Dějiny města Olomouce, V Olomouci: Votobi, 1998, ISBN 80-7198-343-8
14. Peša Václav, Dějiny města Brna, II. díl, Brno: Blok, 1973,
15. Písková Renata, Jihlava, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, ISBN 978-80-7106-551-7
16. Pitronová Blanka, Dějiny Ostravy, Ostrava: Profil, 1967,
17. Soukup František, 28. říjen 1918, Praha: Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství, 1928
18. Štouračová Jiřina, Vývoj správních institucí českého státu 1526-1848, Brno: Masarykova univerzita, 2014, ISBN 978-80-2010-7197-1
19. Valeš Lukáš a kolektiv, Osudové osmičky (1918, 1948, 1968) v dějinách českých měst, regionů a veřejné správy, České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, z.ú., 2018, ISBN 978-80-7556-033-9

Internetové zdroje

1. Němec Václav , Jan Surý, <https://www.dejepis.com/ucebnice/revolucni-rok-1848-1849/>, Revoluční rok 1848-1849, 1997-2021